

ROKOPIŠNE PESMARICE – MED RELIGIOZNI IN LJUDSKIM

MARJETA PISK

Rokopisne pesmarice so pomemben, a premalo upoštevan vir raziskovanja cerkvenih in ljudskih nabožnih pesmi ter procesa ponarodevanja avtorskih pesmi. V članku so analizirani vzroki za nezanimanje raziskovalcev za to področje in predstavljene dileme žanrskega razumevanja v rokopisnih pesmaricah, v katerih so zapisane tako avtorske cerkvene kot ljudske pesmi. Vprašanja razmerij med institucionalno religioznim in ljudskim dopolnjujejo prepletanja med pisnim in ustnim. Ključne besede: rokopisne pesmarice, cerkvene pesmi, ljudske pesmi, ustno in pisno, dediščina

Manuscript songbooks as a very important source have only partly been taken into account in research on church songs and religious folk songs and in the process of folklorization of art songs. This article analyzes the reasons for researchers' lack of interest in this topic, and it presents the problems of genre demarcation in manuscript songbooks, which contain both church songs and folk songs. Discussion of the relations between institutional religious and folk elements are complemented by the interplay between written and oral material. Keywords: manuscript songbooks, church songs, folk songs, oral and written, heritage

Rokopisne pesmarice, v katerih so bile zapisane tako pesmi, ki so se pele med (katoliškimi) bogoslužji, kot paraliturgične pesmi, romarske pesmi, pesmi na čast svetnikov in druge pesmi, ki so izraz vernosti ljudi in njihovega sodelovanja v katoliških verskih praksah, so bile kljub svoji številčnosti deležne le parcialnih obravnjav (Kumer 1958, 1961; Novak 1974; Smolik 2011; Domej 2014; Logar 2014, 2016). Članek¹ se zato osredinja na rokopisne pesmarice kot pomemben vir raziskav in prikazuje kompleksnost razlogov, zakaj to obsežno presečišče institucionalnega in neinstitucionalnega, avtorskega in ljudskega ter pisnega in ustnega ni bilo deležno poglobljenih raziskav (prim. Leydi 1995: 228). S tem želi zapolniti vrzel v dosedanjih raziskavah folkloristike, ki je sicer obravnavala številna druga presečišča ljudske in umetne oz. popularne glasbe (npr. Muršič 2000; Golež Kaučič 2003; Kozorog 2010; Traditiones 2014), in literarne vede in pokazati, kako množica ohranjenih rokopisnih pesmaric, v katerih so zapisane tudi ljudske pesmi, odraža spreminjajoči se peti repertoar v posamičnih obdobjih, razširjenost različnih tradicij in geografsko razprostranjenost slovenskih pesmi po širšem ozemlju različnih škofij. V zapisanem repertoarju se izrisujejo estetika, ki je prevladovala v času nastanka pesmaric, prehajanje formalnih in strukturalnih načinov tako iz ljudskih k umetnim glasbenim praksam (Leydi 1995: 183) kakor tudi nasprotno. Z analizo kronologije zapisov pa se kažejo viri določene pesmi – tudi v tujezičnih, predvsem

¹ Raziskava je bila izvedena v okviru raziskovalnih projektov *Spomini religioznega v arhivih ljudske glasbe* (N6-0044) in *Pesemski odsevi medkulturnega sobivanja* (J6-9369) ter raziskovalnega programa *Dediščina na obrobjih. Novi pogledi na dediščino in identiteto znotraj in onkraj nacionalnega* (P5-0408), ki jih iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

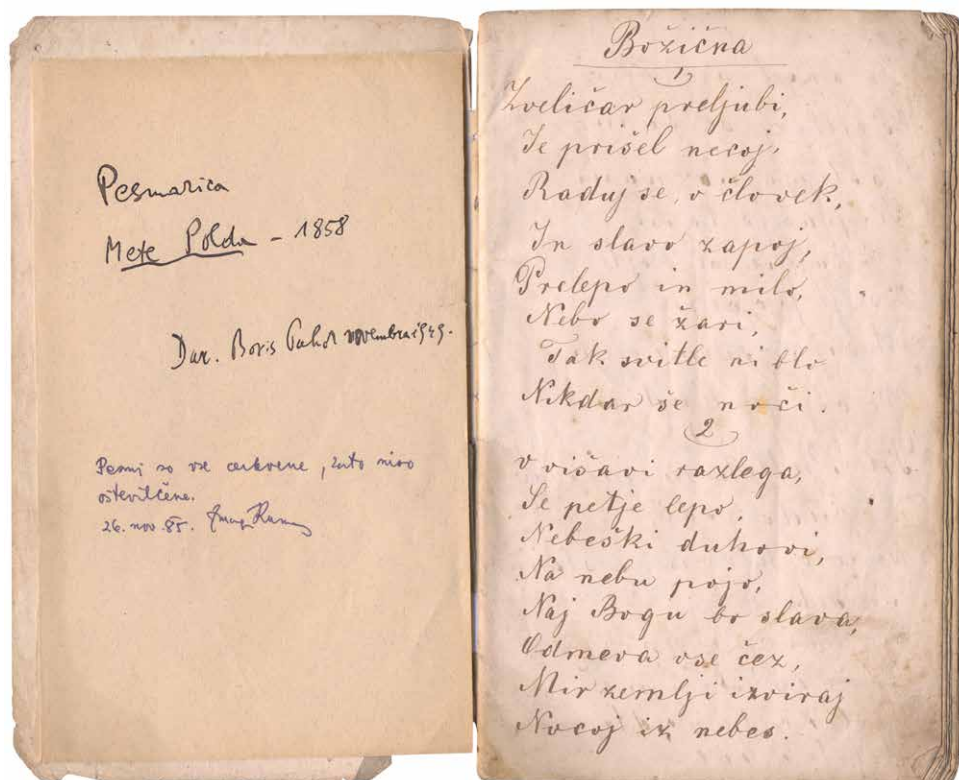
latinskih in nemških predlogah. Z odkrivanjem novih rokopisov in prepisov pesmi (Novak 1974; Smolik 2011; Logar 2017 idr.) in njihovo širšo dostopnostjo (NRSS²) se je krepilo zavedanje, da je bila ustnost ustnih besedil vsaj od 17. stoletja pogosto podprta (Starec 1992: 116) z drobnimi tiski (npr. letaki, glej Leydi 1995; Schneider 1998; Klobčar 2014, 2018), avtorskimi predlogami (prim. Šivic 2002, 2008) ter tiskanimi pesmaricami in rokopisnimi zvezki (Ditmajer 2017; Vidmar 2017; Logar 2017; Pisk 2017, 2018). Ljudska glasba je bila namreč nenehno povezana s pisnostjo, kar je pogosto odločilno vplivalo na njeno obliko in širjenje (Leydi 1995: 185), čeprav je ravno iznajdba tiska povečala razpoko med umetnim in ljudskim (nav. delo: 198).

TEŽAVE Z UMEŠČANJEM IN KLASIFIKACIJO

Temeljitejše raziskovanje rokopisnih pesmaric, ki se hranijo v Arhivu Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU, je bilo v preteklosti puščeno ob strani zaradi večplastnih vzrokov. Pri pregledu starejših pesmaric se je pojavljala pomislek, da vsebujejo cerkvene pesmi, ki ne spadajo neposredno v kanon ljudskega: »Pesmi so vse cerkvene, zato niso oštevilčene« (GNI RZ 389), pri mlajših pa so bile moteče pogoste navedbe avtorjev besedil. Tako je Zmaga Kumer po pregledu mape, v kateri se hrani pesmarica Josipine Bučar, datirana 1870, zapisala: »Pesmi so prepisi iz knjig, povsod ime pesnika. Le izjemoma kakšno splošno znano besedilo. Prej je to primer za repertoar kot zares pesmarica. Zato besedila neštevilčena« (GNI RZ 400). Ker je bil repertoar razumljen kot repertoar sočasne priljubljene avtorske glasbe, folkloristi pa so se posvečali prvenstveno pesmim, ki so ustrezale postavljenim kriterijem ljudskosti, ob tem pa spregledovali dejstvo, da ljudska kultura ni bila nikoli monoliten in homogen fenomen (prim. Burke 1983), takšne arhivirane pesmarice niso pritegnile njihovega raziskovalnega zanimanja, čeprav so številne v njih zapisane pesmi ponarodele (npr. »Mati zakličje, pridne deklíče«, »En hribček bom kupil«, »Pridi, Gorenc« idr.).

Poleg tega je poglobljeno raziskovanje zapisanega repertoarja ostajalo ob strani zaradi težav pri klasifikaciji religiozних pesmi, ki prevladujejo v starejših pesmaricah. Le manjši del arhiviranih pesmaric je strukturno enoten (npr. vsebuje le mašne pesmi), preostale pa so v žanrsko heterogene in hibridne, kar onemogoča nedvoumno klasifikacijo. Poleg razločevanja med žanri, ki se kažejo kot precej fluidni in odvisni od konteksta (več o vplivu konteksta v Ivančič Kutin 2006; Pisk 2008; Kozorog 2011), je na umanjkanje temeljitejših raziskav vplivala tudi nedorečenost o tem, v čigavo domeno spada raziskovanje takšnih pesmi. Liturgično petje v Katoliški cerkvi je namreč dobilo pisno predlogo šele po nekaj stoletjih ustnega sporočanja (Leydi 1995: 180), zaradi izvajalcev in občinstva, ki so bili

² Gre za zbirko *Neznani rokopisi. Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja*, dostopno na <http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss/VIEW/>.

Pesmi, ki so se pele tudi v cerkvi, navadno niso bile uvrščene v korpus ljudskih pesmi (GNI RZ 389).

pogosto iz preprostega ljudstva, pa je del cerkvene glasbe ohranjal ljudsko estetiko. Podobno kot ljudska pesem je zato tudi cerkvena pesem

lahko prava narodna pesem, četudi jo je zložil izobražen pesnik bodi iz svojega ali občestvenega verskega doživljanja, po domačih ali tujih vzorcih, če jo je ljudstvo po ustnem izročilu, po spominu jo prepeva, za svojo sprejelo, jo daljšo dobo po svoje pelo in spreminjalo, morda tudi širilo in krčilo ter jo tako polagoma prilagodilo svojemu okusu in slogu. (Grafenauer 1942: 89)

Konrad Ameln je poudaril, da natančno razločevanje med cerkveno in ljudsko nabožno pesmijo – imenovano tudi duhovno (npr. Ene duhovne pesmi 1563; Schepping 1974) ali sveto (npr. Redeskiini 1775; Dolinar 1848) – ni vedno mogoče, saj jima je »skupno, da je pesem sestavljena v jeziku in na način, kot ga poje 'običajni človek'« (Ameln 1960: 781, v Suppan 1975: 519; prim. tudi Prašl b. n. l.). Za obe so značilni raba stalnih poetičnih epitetov, potujoči verzi in stilizmi, po cerkveni rabi pa prehaja v nabožne pesmi določna oblika pridevnikov. Zaradi temeljne literarne in glasbene strukture cerkvenih pesmi

izginjajo poteze ustvarjalne individualnosti in jih nadomeščajo drugi, močnejše na sociološke determinante vezani pojmi, kot so npr. uspešnost ali neuspešnost v porabniškem krogu, ki mu pripada, sposobnost nadaljnjega reproduciranja ali obsojenost na odmrtnje in podobno. V tem je cerkvena pesem sorodna ljudski pesmi in se tudi, kot je znano, pojma cerkvene in ljudske pesmi neredko stapljata v eno. (Höfler 1975: 46).

Bolj kot na vsebinskih in strukturnih vidikih razlikovanje temelji na kontekstualnih dejavnikih, predvsem v različnih prostorih izvajanja in sprejetosti v kodificirane oblike liturgije (prim. Canti liturgici 2017). V nasprotju s pogledi himnologa Ambrosiusa Kienleja, ki je konec 19. stoletja cerkvene in ljudske pesmi enačil z utemeljitvijo, da je cerkvena pesem ljudska pesem o duhovnih vsebinah (Kienle 1893: 73, v Schepping 1974: 23), (slovenski) folkloristi cerkvenih pesmi niso razumevali kot ljudske, čeprav je Karel Štrekelj opozoril na tesno prepletenost v pripombi, da poleg ljudskih nabožnih pesmi, sprejetih v zbirko *Slovenske narodne pesmi*,

poje naš narod ne samo v cerkvi, ampak tudi doma in pri delu še dolgo vrsto drugih pobožnih (svetih) in moralnih pesmi, ki pa niso narodne niti po duhu niti po obliki; mnoge so prevzete naravnost iz cerkvenih pesmaric in nekatere preložene celo z drugih jezikov. (SNP 3. 1904–1907: 819)

Pesmi, ki jih je ljudstvo sicer pelo, a so se mu zdele »nenarodne ali [...] očitno umetne, pa se vendar še često zapisujejo kot narodne« (nav. delo: 649), je, razvrščene v 19 razdelkov, uvrstil v zbirko samo s prvimi verzi in z navedbami znanih pisnih predlog. Po drugi strani pa so se tudi številne »pobožne« pesmi, »ki se nanašajo na Boga sploh, na sv. Trojico, sv. Duha, zlasti pak na življenje in trpljenje Jezusovo in Marijino ali pa so vezane na različne praznike« (prav tam) in jih je kot ljudske vključil v 4. razdelek *Pesmi pobožne tretje knjige Slovenskih narodnih pesmi*, pele tudi po cerkvah (prav tam).

Tako kot je težko razmejiti ljudske pesmi od cerkvenih, »je v posameznih primerih zelo težko določiti, katere od znanih pesmi z versko vsebino smemo imeti za prave cerkvene pesmi« (Smolik 2011: 23), četudi je cerkvena pesema jasno opredeljena kot tista kitična verska pesem, ki so jo verniki smeli pri javnem bogoslužju peti v ljudskem jeziku (Höfler 1975: 43). Med cerkvene pesmi se tako ne uvrščajo liturgično pogojene nekitične oblike, kot so npr. litanije, ter številne nabožne pesmi iz ljudskega gradiva, ki po svoji drugačni funkciji in vsebinski neprimernosti niso mogle priti v okvir bogoslužja (Höfler 1975: 43). Cerkvene pesmi so torej pesmi, ki so sestavni del kanoniziranega liturgičnega obreda.

Do drugega vatikanskega koncila (1962–1965) so se skladbe mašnega ordinarija (»Kyrie«, »Gloria«, »Credo«, »Sanctus« in »Agnus Dei«) smele peti samo v latinščini (Ferenčak 2005: 316), vendar je kljub latinskemu jeziku liturgičnega obreda imela slovenska pesem v njem že

zgodaj pomembno mesto oz. oficialen liturgični pomen, kar nakazuje »intonacija«³ slovenske velikonočne pesmi v *Stiškem rokopisu*. Po mnenju Ivana Grafenauerja katoliška Cerkev nabožnih pesmi v narodnem jeziku ni odrivala, če so bile dogmatično pravilne, nekatere je celo sprejela kot del cerkvenega obreda, npr. razširjeno slovensko različico velikonočne pesmi pri »vstajenju« (Grafenauer 1916a: 241–242). O božiču 1599 in ob drugih praznikih so na šenklaškem koru v Ljubljani poleg latinskih in nemških pesmi prepevali tudi slovenske (Gruden 1915: 12), o slovenskem petju pri glavnih mašah in blagoslovih v cerkvi sv. Jakoba okrog leta 1788 pa je pričala drobna knjižica *Pesm k' sveti Maši, inu žegnu inu ena kratka Molitva za usaki dan za farmane te mestne fare S. Jakob v Lublani* (Vrhovnik 1934: 40).

Poleg prevladujočega latinskega kornega petja, ki se je ujemalo z mašnikovimi molitvami, je bilo v navadi tudi petje slovenskih cerkvenih (ljudskih) pesmi, ki se pojavljajo tako v liturgiji kot tudi pri nekanoničnih liturgičnih oblikah, t. i. ljudskih pobožnostih (Kumer 1992: 86). Slednje so odsev inkulturacije vere v čas in lokalni prostor (Direktorij 2003: 7) in jih pojejo verniki v cerkveni ladji in ne zbor na koru. Čeprav se uvrščajo med paraliturgične pesmi, se v njihovih besedilih jasno izražata njihov »sveti/duhovni« značaj in izvir v uradni religiji, kljub temu da je bila latinščina tuja tradicionalni kulturi ritualnih dogodkov (Macchiarella 1992: 266). Vsebinsko se te pesmi navezujejo predvsem na cerkvene praznike (pogosto Marijine) in različne liturgične čase (adventni, božični, postni in velikonočni čas) ter so od 19. stoletja sestavni del šmarničnih pobožnosti. Kot primer široko razširjenega slovenskega cerkvenega repertoarja lahko razumemo pesmi [*lode*], ki jih je Alasia da Sommaripa dal natisniti v *Vocabolario Italiano e Schiavo* (1607), da bi tudi tuji redovniki, ki so misijonarili med Slovenci, mogli pred pridigo intonirati pesmi, kakor je bila v tistem času povsod navada (Smolik 2011: 1291), in se pojejo o božiču in sv. treh kraljih (»Ta fuetla fueifda ta ie zasla«, za veliko noč (»Jefus je od smerti uftau«) in binkošti (»Pridi k'nam Bug fueti Duc«). Ivan Grafenauer jih je označil za narodne pesmi (1916b: 308), ki se pojejo po pridigi (prim. Smolik 2011: 1299). Tudi v Ljubljani je pela »vsa cerkev vselej pred pridigo«⁴ dotični cerkveni dobi primerno pesem: o božiču 'Ta dan je vsega veselja' ali 'Eno je dete rojeno, aj rojeno', o veliki noči 'Jezus je od smrti vstal'« (Vrhovnik 1934: 41). Med najstarejše slovenske cerkvene ljudske pesmi tako sodijo predpridizne pesmi (Kidrič 1925: 84), ki jih najdemo v slovenskih lekcionarijih v posebnem razdelku, npr. v »Catholishke peissmi, katere se po Navadi pred Pridigo imajo peiti« (npr. Čandek idr. 1672; Paglovec 1741), pogoste pa so tudi v starejših rokopisnih pesmaricah.

³ Intonacija tu pomeni natisnjeni začetek melodije, ki je služil kot informacija, na katero melodijo se pesem poje.

⁴ Postavitev pridige v mašni obred se je spreminjala. V času brižinskih spomenikov sta molitvi in predpridizni pesmi sledila pozdrav in evangelij v domačem jeziku, po njem pa pridiga in pesem po pridigi (Smolik 1996). Med 17. in 19. stoletjem pa se v Ljubljani pridiga »ni pričela po evangeliju, kakor zdaj, ampak po povzdigovanju; do povzdigovanja godba in petje, po povzdigovanju tiha sv. maša. Taka navada je bila v Ljubljani. Jezuitski letopisec pripominja leta 1786: more hic consueto, in leta 1695: more Labaci consueto (D 1903, 116)« (Vrhovnik 1934: 41). Podobno smemo na uvrstitev pridige na konec sv. maše sklepati tudi iz tiskanih pesmaric (npr. Japelj 1784; Potočnik 1827 idr.) in nekaterih rokopisnih pesmaric, kjer predpridizne pesmi sledijo pesmim po povzdigovanju (npr. GNI RZ 486).

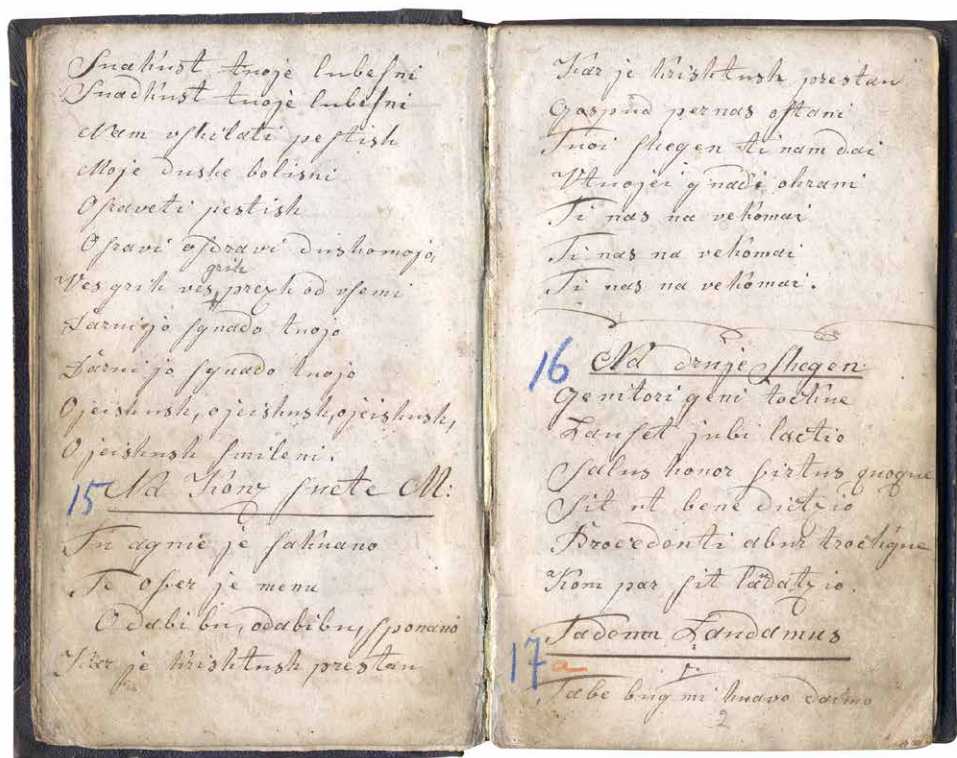
Za razloček od njih so mašne pesmi v slovenskem jeziku, ki so bile prvič kot slovenska maša objavljene v pesmarici Ahacija Steržinarja *Catholish kershanskiga vuka peissme: katére se per kershánskimo vuko, Boshyh potyh, per svétimu missiónu* (1729), uvrščene med cerkvene pesmi. Slovenske maše so bile pesmi z eno ali več kiticami k posamičnim delom maše; deli latinskega mašnega obreda so dobili parafrazirano obliko, pri drugih delih pa je bila vsebinsko povzeta mašna molitev ali obredno dejanje (Ferenčak 2005: 316). Kidrič je navedel, da se osnova za liturgično cerkveno petje v narodnem jeziku, »ki ni bilo v skladu s cerkvenimi predpisi [...] nahaja že v münsterski pesmarici iz l. 1677., največ pa je pripomogel v tej dobi ojačenju omenjene izjeme paderbornski *Christcatholisches Gesangbuch*, ki se je natisnil prvič l. 1726.« (Kidrič 1925: 82)

SPREMİNJANJE IN PREHAJANJE REPERTOARJA

Klasifikacija pesmi religiozne vsebine pa kljub shematično jasnim opredelitvam ostaja zapletena, saj je bila lahko določena pesem v srednjem veku del liturgije, kar dokazujejo zapisi v liturgičnih rokopisih, vendar je bila pozneje zaradi strožjih pravil tridentinskega koncila (1545–1563), ki je zahteval revizijo liturgičnih knjig (Emeršič in Ferenčak 2008: 25), iz nje odstranjena, je pa zaradi priljubljenosti še naprej živela med ljudmi. Iz liturgije so namreč izločili »tuje prvine in vse, kar je bilo pretirano vezano na ljudsko občutje; vsebina besedil je bila pregledana, tako da iz njih odseva čist verski nauk; v okviru rimskega obreda je bila dosežena precejšnja obredna enotnost« (Direktorij 2003: 38), posredno pa se je povečala ločenost med liturgijo in ljudskimi pobožnostmi.

Številne pesmi, ki so bile prvotno ustvarjene kot cerkvene pesmi, so se ločile od institucionalnega okvira in so živele z ustnim prenosom kot ljudske pesmi, ki so jih ljudje peli doma, pri ljudskih pobožnostih in pri verskem pouku za odrasle (Schepping 1974: 37). Nekatere ljudske nabožne pesmi, ki so jih ljudje poustvarjali, pa so zapisovalci s fiksacijo v zapis naredili za literarne forme, ki so bile ob spremenjenih cerkveno-liturgičnih razmerah lahko vključene v uradne zbirke cerkvenih pesmi (Suppan 1975: 518–519). Podobne spremembe so se dogajale, ko so zaradi purifikacijskih procesov v terezijanskem in jožefinskem obdobju ter pozneje v 19. stoletju (prim. Schepping 1974, 1975) nekatere cerkvene pesmi postale nedopustne in naj bi jih nadomestile pesmi novih pesmaric, katerih izdajanje je podpirala vladarska stran. V baroku ponovno vzcvetele legendarne zgodbe in ljudske pobožnosti (SLP 3. 1992: 1), predvsem pasijonske in z njimi povezane pesmi, so tako v procesih očiščevanja liturgije vedno bolj prehajale v sfero ljudskega in ustnega, saj se je v 19. stoletju temeljito spremenil celotni značaj slovenskega cerkvenega petja (prim. Smolik 2011: 27).

Spremembe v repertoarju se kažejo predvsem v primerjavah mašnih pesmi iz starejših rokopisnih pesmaric (npr. GNI RZ 486; GNI RZ Kokošar), tiskanih napevov mašnih pesmi (Dolinar 1841) in molitvenikov (npr. Dajenko 1824; Stanič 1826; Jeran in Zamejc

Poleg slovenskih liturgičnih pesmi so v nekaterih nabožnih pesmaricah tudi latinske pesmi (GNI GZ 69).

1855) s poznejšimi. Vendar se dinamika spreminjanja repertoarja ne nanaša samo na cerkvene pesmi, marveč deloma tudi na celoten korpus ljudskih nabožnih pesmi. Tako je večina od 42 slovenskih pesmi iz *Liberonum Carniolicarum*, t. i. *Kalobškega rokopisa* (1651), ki velja tako za zbirko tedanjih cerkvenih ljudskih pesmi kot tudi poskus uvajanja novih, zahtevnejših, a tudi ne vselej lahko zapomljivih (Legiša 1973: 163), pozabljenih. Tudi v *Loški cerkveni pesmarici* (1825) ni nobenega besedila, ki bi se pojavljalo v pesmaricah iz druge polovice 19. stoletja. Podobno neznanе so pesmi, »kakoršne koroški Slovenci per božji službi prepevajo« (Bihler 1849a: 102) in jih je učitelj Anton Bihler zbral in po cerkvenem letu uredil v pesmarici *Koroške cerkvene pesmi (Cerkveno leto)* (1849b), ter pesmi iz *Tinjske rokopisne pesmarice* (1839). »To pomeni, da je dobila kultura cerkvenega petja v preteklih dveh stoletjih popolnoma nov obraz« (Einspieler 2012: 193). Tega se je zavedal tudi duhovnik Ivan Kokošar, ki je na Goriškem zapisoval ljudske in cerkvene pesmi ter zbral cerkvene pesmarice. Na osnovi zbranega gradiva je pripravil škatlico *Stare cerkvene pesmi pred 1800: Cerkevne pesmi stareje (iz prejšlega stoletja)* (GNI RZ Kokošar, Stare cerkvene), ki vsebuje približno 300 listkov s podatki o virih posamične pesmi. Listki vsebujejo starejše pesmi iz 22 rokopisnih in tiskanih virov (od Stržinarja 1729 do *Pesmi per očitni službi božji* (1854) in *Cerkvenih pesmi* (1885)).

Prve pomembne spremembe repertoarja so se v prvi polovici 18. stoletja pojavile s pospeševanjem katehetičnih pesmi v narodnem jeziku, s katerimi naj bi odpravili neznanje v krščanskem nauku. Pesmi o sv. Trojici, apostolski veri, božjih in cerkvenih zapovedih, zakramentih in pokori naj bi se pele med svečano veliko mašo, morda tudi pri drugi maši, takoj po pridigi (Kidrič 1925: 81). Poglavljanju znanja o resnicah krščanske vere so bile namenjene tudi pesmi pri krščanskem nauku, ljudskih misijonih in na romanjih, kot se kaže tudi iz naslova pesmarice Ahacija Stržinarja *Catholish kershanskiga vuka peissime: katere se per kershanskimo vuko, Boshyb potyh, per svétimu missiónu; inu slasti per svétimo Francisco Xaverio na Strashe Górniga Gradu fare nuznu poyo* (Stržinar 1729). Mladi ljudje naj bi se lažje in raje učili krščanskega nauka skozi pesmi in jih »tudi terdneishi v glavi obdersháli« (nav. delo: 8). Poleg tega je Stržinar – podobno kot drugi drugi izdajatelji tedanjega časa – pesmi izdal, »dēbi te druge prafne, nanúzne, folsh peiffme opufťli; namēfti taiffih pak te fsvete peiffme peli« (nav. delo: 9).

Čeprav Stržinar v svojo pesmarico ni sprejel nobene starejše oz. na Slovenskem prej poznane pesmi, marveč je njeno vsebino iz novega v celoti priredil sam (prim. Smolik 2011: 14, 199; Höfler 1975: 51), je poudaril, da pesmi »po vishi ene hifstorie fo vk sloshene« in da se torej naslanja na že znane melodije ter da »folohku famérkat« (Stržinar 1729: 10). Poleg katehetičnih pesmi, v katerih je sledil Bellarminovemu katekizmu, in prve slovenske mašne pesmi je izdal tudi nove svetniške pesmi, ki so bile kot posebna zvrst do tedaj precej redke. Ljudske legendarne in romarske pesmi o svetnikih so bile namreč dogmatično netočne in zato za cerkveni prostor neprimerne. Vpeljal je tudi posebne refrenske verze za uvod in sklep k pesmim (»Častitu vsaki čas bodi«) ter blagoslovne pesmi (»Častimo te, živi kruh angelski« oz. »Ne zapusti nas nikdar«), ki so v pesmarici sicer brez napevov, jih je pa pozneje objavil Primož Lavrenčič (Höfler 1975: 51).

Katehetične pesmi so tudi v *Synopsis catechetica* Pavla Franca Klapšeta (1. izd. 1743), Parhamerjevem katekizmu (1. izd. 1750), pa tudi v Primoža Lavrenčiča *Missionskih catholish karshanskih pejsmih* (1752), kjer je pri petnajstih pesmih objavil tudi melodije, pri štirinajstih pa napotek na melodijo. V pesmi »O veri« (Kdor v nebesa hoče priti) se ni naslonil na stari, večkrat objavljeni slovenski dekalog v verzih (npr. Alasia da Sommaripa 1607; Ev. 1715 in 1730; Paglovec 1733 idr.), ampak jo je priredil v skladu s časom, »ki je zahteval hladno razumnost« (Kidrič 1925: 84). Pod vplivom jezuitskih pridigarjev so se začele pojavljati pesmi o človekovih poslednjih rečeh – o smrti, sodbi, peklu in nebesih, ki jih najdemo tudi pri Stržinarju. Vse več je bilo tudi pesmi o ničevosti sveta, s kakršnimi so sestavljalci nemških cerkvenih pesmaric običajno zaključevali svoje zbirke.

Večina izdajateljev je melodije prepisala iz nemških pesmaric in vsaj večino besedil posnela po nemških predlogah (Kidrič 1925: 84). Da so prevodi in priredbe mašnih pesmi ohranjale nemške melodije, nakazuje tudi pesmarica *Andohtlive pejsme na u'se taille s. mashe: u' vishi: Freut euch ihr liebe Seelen etc.* (1756), ki se v drugem delu naslova navezuje na pesem iz 17. stoletja, vključeno v arhiv nemških ljudskih pesmi („Freut euch“).

V drugi polovici 18. stoletja so na pesemski repertoar na Slovenskem pomembno vplivale liturgične reforme Marije Terezije in Jožefa II., ki so ukazovale petje v *Landessprache*, torej

Abecedno Kazalo
 (začetek pesni)
 iz preslega stoletja.
 Red po Bohoričici. ^{Otografija}
^{Nb. "O. Ah. in Oh" v začetku se ignoruje.} ^{Današnjor.}
 Str. 15 = Škriinarjeva Hnjiga (1729)
 stran 16.
 Ev. 1741, 308 = Evangeljske butve iz
 leta 1741, stran 308.
 68. S. p. I. = 68 Svetih pesm 1745.
 II = " " " " 1795.
 III = " " " " 1800.
 Rb. I = Repex, Romarsko drugo blago
 1745.
 Rb. II = ditto (maj) nepopolon iztis.
 S. n. v II = Ta frextna inu nefrextna
 Verhuoft. II izd. 1796
 III = So III izdaja 1803
 Zh. t. d. = Govaj te dusi - nadaljevanje
 te knjizice v II izdaji novebej
 paginirano.
 Ms I = Manuscript Migoocev iz 17. . .

Ivan Kokošar je v škatlici *Stare cerkvene pesmi pred 1800* zbral stare nabožne in cerkvene pesmi iz raznih rokopisnih in tiskanih virov (GNI RZ Kokošar, Stare cerkvene).

deželnem jeziku, med sicer latinskim tihim mašnim obredom. »Cesarski ukaz je določal, katero pesem naj bi verniki peli, ukazoval je celo duhovniku, ki mašuje, da mora počakati z obredom, dokler ni določeni del pesmi izpet do konca« (Smolik 2005: 302). Obvezne nemške mašne pesmi so prevajali v slovenščino, »ker pa so živeli v različnih deželah monarhije in v različnih škofijah, so vzporedno nastali in bili tudi tiskani različni prevodi (priredb) iste obvezne pesmi« (prav tam), kot npr. Leopolda Volkmerja *Pesme k - tem opravili te svete meshe s - toj pesmoy pred predgoj, is nemshkega na slovensko prestavlene sa fare Optuiske dehantie* (1783) in Jurija Japlja *Zerkovne pesmi, litanie, inu molitve, per boshji slushbi is Nęmshkiga na Slovensku prestavlené* (1784). Najstarejša obvezna mašna pesem „Wir werfen uns darnieder“⁵ je bila do leta 1800 v različnih slovenskih prevodih (»Mi pademo na kolena«, »Pred tabo na kolenih« idr.) objavljena kar 18-krat (Smolik 2011). Neposredno povezavo izdanih pesmaric z reformami Jožefa II. izraža naslov pesmarice Gašperja Rupnika *Peisme od kershanskiga vuka po versti tega katechisma, katiri je na povelu Zesarske svetlusti na deshele vun poslan* (1784), ki je poleg mašnih pesmi vsebovala tudi vse predpisane katehitične pesmi (Smolik 2011: 1429). Odlomki dolgih terezijanskih mašnih pesmi so se ohranili do danes, vendar imajo posamične kitice za različne dele mašnega obreda različne napeve, medtem ko je bilo ob nastanku ukazano peti po istem napevu od začetka do konca maše (Smolik 2005: 302). V mestih na Slovenskem, kjer sta »tekmovala« predvsem slovenski in nemški jezik, je bilo vprašanje jezika mašnih pesmi zapletenejše. Duhovnika s Koroške, najbrž Andreja Einspielerja (prim. Vrhovnik 1934: 42), je sredi 19. stoletja začudila nemška pridiga v veliki cerkvi v Ljubljani, ki so ji po popoldanskem nauku v slovenščini sledile litanije, molitve in petje v nemščini. »Dva ali trije so na koru svoj *heilig* peli, ljudstvo pa je molčalo seveda, ker ne zna *nemško*? Duhoven je nemške litanije molil, in neki trije ali štirje so odgovarjali *bitt für uns* itd., ljudstvo pa je bilo tiho« (Slavenske drobtince 1852: 344).

Na cerkvenoglasbeno življenje in posledično tudi na spremembe v repertoarju cerkvenih pesmi in prehajanju v sfero ljudskega v zadnjih desetletjih 18. in v začetku 19. stoletja je izrazito vplival boj proti nekvalitetni cerkveni glasbi, predvsem instrumentalistom in godcem, ki so posebej na podeželju namesto primernih skladb verske narave igrali »kar plesne napeve, poskočnice, štajriše, polke« in skrbeli za splošno razvedrilo vernikov (Nepodp. 1878a: 49–50; Nepodp. 1878b: 69–70). Cerkevni krogi so zato zahtevali duhovno pesem, ki bi odvrгла vse posvetne elemente. Gregor Rihar (1796–1863) je kot *regens chori* ljubljanske stolnice v ta namen poleg svojih skladb zbral in priredil napeve sodelavcev ter na kor uvedel pevce, ki so uveljavili vokalno glasbo (Emeršič in Ferenčak 2008: 36). »Nove« cerkvene pesmi, vsebinsko in jezikovno preobražene v purističnem duhu dobe, so izhajale v pesmaricah prve polovice 19. stoletja (npr. Dolinar 1829, 1833, 1849; Potočnik 1827, 1837).

⁵ Njen avtor je nemški duhovnik in rektor bratislavskega semenišča Ignaz Franz (1719–1790), poznan mdr. po tem, da je za katehitično in liturgično rabo med letoma 1766 in 1778 sestavil več pesmaric, najpomembnejša je *Allgemeines und vollständiges Catholisches Gesangbuch* (1778). Omenjena pesem pa je ena njegovih najbolj poznanih.

V duhu upora proti »novi cerkveni pesmi« je Matija Majar v *Pesmarici cerkveni ali Svete pesme* zbral nekoliko »naj starejših, naj navadnejših in naj lépših pésem, ki jih ilirski Slovenci iz glave znajo in pri službi božje pojó« (Majar 1846: III). Poudaril je, da se pesmim vidi, da niso »od učenih ljudi složene, temuč le izmed naroda zbrane. One niso zavite, zapletene, metafizične in meglene, temuč lahko-razumljive, vsakemu Slovencu kakor domače« (prav tam: III). Poleg starosti, splošnosti in lepote je poudaril, da jih pevci pejejo med bogoslužjem na pamet, torej brez pisne predloge. Opozoril je na podobnost med strukturo cerkvenih ljudskih in posvetnih ljudskih pesmi: »Jedna izmed njih počne se kakor naše narodne posvetne: 'Stoji...' druge počnejo: 'Vsi ljudi sem pridite...' Besede, celo redke in verste se rade ponavljajo in sprezzamejo« (nav. delo: IV). Konec pesmi pa je lahko obarvan ljudsko »'Vzemi nas... pelji nas v sveti raj,' - ali pa prav po cerkveno: 'Čest Bogu Očetu, Sinu in svetemu Duhu'.« (prav tam: IV). Po Majarju je veljalo: »Kakor od posvetnih narodnih tako tudi od cerkvenih velja: Starejši je pesem lépši je. Na to se moreš zanesti! Ako bi ne bila posebno lepa, bi jo Slovenci v tolikih letih že davno bili opustili« (nav. delo: V). Podobno so, sledeč maksimi „Das Alte ist das Beste“⁶ (prim. Kirchenchoral 1844: III, v Schepping 1975: 19), tudi zbiralci ljudskih pesmi starost imeli hkrati za merilo estetske dovršenosti pesmi in skladnost z okusom pevcev, ki zagotavljata obstoj, razširjanje in prenos v naslednjo generacijo. Poleg tega je pomembno, da se pesmi z zunanjimi posegi ne spreminja, saj so pesmi tudi funkcijsko opredeljene. Majar je poudaril, da

[a]ko se kaka pésem tako napčno »poboljša«, da ni več poprejšnej podobna, jo ljudstvo ne pozna in jo v zerkvi tudi več zapeti ne zna in ne more. Tako se je zgodilo s pésmijo: Poslan je angel Gabriel, na strani 29. Na Koroškim jo pojó po starim, na Štajerskim, Krajskim in Goriškim so jo pa poboljšali – povsod drugači, to se vé, quod capita tot sensus – vsaka ptičica po svojem žvergoli; ako se ljudi sedaj iz teh dežel kje na kakem božjem potu v cerkvi snidejo in bi jo radi vkupej zapeli, že ne morejo več, ker jo vsaki drugači zavito zna. Cerkevne molitve in pesni naj bi se lehkomišnelno poboljševale, preuredjale in prekvantale, se lahko naredi »fmejšnava«. (Majar 1846: VII)

Vendar pa so se skladatelji novih cerkvenih pesmi tako približali ljudskemu okusu, da je novi repertoar postopoma nadomestil prejšnjega. Napevi pesmi na čast Mariji in svetnikom, predvsem Blaža Potočnika in Gregorja Riharja, »so si osvojili ne samo ljubljanska, ampak vsa slovenska svetišča« (Vrhovnik 1934: 40). Preprostemu ljudstvu posebno bližnje Marijine pesmi, ki so zajemale iz živega baročno-cerkvenega duha in so njihovi napevi dobili popolnoma ljudski značaj, so bile izredno priljubljene in so ves čas ostajale kamen spotike ob poskusih ceciljanske reforme (Hofler 1975: 51), ki ni potekala po načrtih. Kljub vsem naporom je bilo leta 1868 v *Učiteljskem tovarišu* objavljeno poročilo, da »[r]abijo se

⁶ »Staro je najboljše.«

mnogokrat slabi, pobožnim pesmam celo nepristojni napevi po 3/4 ali 6/8 taktu, okrogli in poskočni, katerim manjka vsa zmernost, da so res primerni izrazi za plesišče, nego za hišo božjo» (Rakuša 1890: 45). Omenjeni dopisnik je v cerkveni pesmarici nekega organista opazil opazko: „Die Melodien zu diesen Kirchenliedern findet man in den — Marienwalzern!“⁷ (prav tam). Poleg tega so organisti za cerkvene pesmi uporabljali napeve slovenskih in nemških posvetnih pesmi, v neki podružnici so duhovno pesem peli »po napevu 'Senica na košati lipici sedela', — a drugo po napevu 'Jaz pa 'no ljubico 'mam'. Pesem od Marijinega srca poje se po nekaterih krajih po napevu Vilharjeve: 'Na jezeru', ali celo po napevu: 'Naša mačka mlade 'mela' itd.« (nav. delo: 46).

Cecilijanci so, da bi v cerkvah prevladala kvalitetna vokalna glasba, začeli sistematično izdajati skladbe v *Cerkvenem glasbeniku*, ki je bil obogaten z glasbeno prilogo. Široka dostopnost revije je zadostila potrebam organistov ter nadomestila potrebo po ročnem prepisovanju besedil, zato se je v zadnjih desetletjih 19. stoletja bogata tradicija rokopisnih pesmaric z nabožnimi pesmimi bližala svojemu zatonu. V rokopisnih pesmaricah so začele prevladovati nenabožne, predvsem mlajše pesmi, ki so se hitro širile iz zborovskih krogov v vsakdanji repertoar pevcev. Medtem ko so v starejših pesmaricah podpisani skoraj izključno moški, pa so bile zapisovalke in prepisovalke mlajših pesmaric pogosto ženske. Značilen primer je pesmarica Pepce Bučar iz 1870 (GNI RZ 400), v kateri je prepisovalka poleg naslova pesmi navedla tudi avtorja, npr. »Na goro« (M. Vilhar), »Želja Slovenca na tujem« (V. Urbas), »Na jezeru« (M. Vilhar), »Slovo od lastovke« (V. Orožen) idr., v drugem delu pa so sledile nemške (ljubezenske) pesmi, npr. „Das Scheiden“, „Vergissmeinnicht“, „Liebe“ idr.

ROKOPISNE CERKVENE PESMARICE

Starejši nabožni repertoar je tako ostajal predvsem v rokopisnih pesmaricah, ki so se ohranjale v medgeneracijskem prenosu med organisti, pa tudi pri pevcih. Čeprav so bile cerkvene pesmi navadno natisnjene že ob nastanku, so jih organisti zaradi nedostopnosti in ekonomskih razlogov prepisovali iz različnih virov in jih kot kompilacije uporabljali v obliki rokopisnih pesmaric. V 17. in 18. stoletju so tudi različni letaki s pesmimi, molitvami in ljudskimi igrami prinašali gradivo, ki je bilo osnova za rokopisne »knjige«, te so bile pogoste v marsikateri kmečki hiši (Suppan 1975: 523–524).

Kompleksnost prepletenosti prepisovanja cerkvenih (ljudskih) pesmi in petja zunaj cerkve je bila samoumevna tudi Karlu Štreklju, ki je v Dodatku k Pesmim pobožnim navedel, da je začetne verze (po njegovi presoji nenarodnih) pesmi, ki jih ljudje pojo ne samo v cerkvi, temveč tudi doma in pri delu, »razdelil na devetnajst oddelkov, da preiskovavec razvidi, ktera roba narodu bolj ugaja in **se rajši prepisuje** (poud. M. P.)« (SNP 3. 1904–1907: 819). Rokopisne pesmarice cerkvenih in nabožnih pesmi so tako večinoma kompilatorski prepisi,

⁷ »Melodije teh cerkvenih pesmi najdete v marijanskih valčkih.«

nastali iz ene ali več rokopisnih ali tiskanih predlog, kar pogosto dokazujeta oblikovna in pravopisna skladnost s prepoznano predlogo ter dolžina besedila (nekateri pesmi imajo tudi več kot 50 kitic), ki je spominu težko dosegljiva. O prepisovanju priča tudi uporaba bohoričice pri nekaterih pesmih v sicer v gajici pisanih pesmaricah: tako je v pesmarici Mete Polda iz 1858 (GNI RZ 389) le pesem »Od Kristufoviga od smerti ustajenja« zapisana v prilagojeni bohoričici, kar nakazuje odvisnost od pisne predloge.

Rokopisne pesmarice so že od najstarejših ohranjenih folijev in zvezkov sopostavljale različne vrste nabožnih pesmi iz tiskanih in ustnih virov. Matija Majar je npr. v *Kalobskem rokopisu*, ki ga je od »g. Slomšeka na posodbo dobil, [...] tudi dvé med narodam znane pésme najšel« (Majar 1864: XII). Med 42 prevenstveno cerkvenimi pesmimi so zapisane tudi necerkvena ljudska »Tam stoi gora uifsoka« (Legiša 1973: 218–220) ter legendarne pesmi o sveti Margareti, o sv. Uršuli in o mladeniču, ki ga je Marija rešila iz hudičeve oblasti (nav. delo: 156).

V dveh zvezkih cerkvenih pesmi (504 strani) Jožefa Štuheca, učitelja pri sv. Lovrencu v Slovenskih goricah in organista v župniji Sv. Jurij ob Ščavnici, je bilo med cerkvenimi pesmimi, ki jih je prepisal iz »jako stare pesmarice«, jih sam zložil in uglasbil, tudi nekaj »dobrih prigodnic« (Rakuša 1890: 38). Tudi drugi najstarejši znani zapisi pesmi v rokopisnih pesmaricah obsegajo tako pesmi, prepisane iz tiskanih predlog in rokopisov, kot zapise iz ustnega izročila. Analize različnih rokopisov (npr. Ramovš 1920; Smolik 2011; idr.) so pokazale, da rokopisi pogosto niso prepisani iz tiskanih predlog, ampak iz enega ali več rokopisov, čeprav npr. mašne pesmi (»K sazhetku«, »Pred evangeliam«, »H credo«, »K offertorjo«, »K sanctuso«, »Po gori vsdiguanju«, »K obhajilu« in »K Ite Miffa Eft«) izvirajo iz objavljenih prevodov (Stržinar 1729; Paglovec 1741; Andohtlive 1756; Volkmer 1783; Japelj 1784; Rupnik 1784 idr.). Iste mašne pesmi kot v *Tinjskem rokopisu* so tudi v Dajnkovem *Opravilu svete meše* in Staničevih *Molitvah in premišlevanjih* (Smolik 2005: 302), nemške predloge pa so dostopne v Baumkerjevih *Das katolische Kirchenlied in seinen Singweisen* (1886–1911). Vendar pa v rokopisih navadno ni predpriednih pesmi, ki so sicer v nekaterih tiskanih pesmaricah, in so bile splošno razširjene, bogoslužnemu času primerne pesmi, kakor je razvidno iz rokopisne *Pefm k sazhetku S. Mashe* (NRSS 50), kjer sta navedeni »Adventna Pefm pred Pridgoj« (Poflan je Angel Gabrijel; Jagar na lovi fhraja) in »Boshizhna Pefm pred Pridgoj« (Enu je Dete rojenu).

Med ohranjenimi rokopisnimi pesmaricami 18. in prve polovice 19. stoletja je pesmarica Jožefa Ambrožiča, ki obsega 8 zvezkov (prvi 1771–1793, NUK Ms 1318) »najobsežnejša ohranjena zbirka slovenskih cerkvenih pesmi« (Smolik 2011: 37). Poleg starejših pesmaric, ki so bile deležne poglobljene raziskovalne pozornosti, so rokopisne pesmarice dostopne tudi v *Neznanih rokopisih 17. in 18. stoletja* (NRSS). Engelbert Logar (2017) je opisal 11 koroških rokopisnih pesmaric v bohoričici iz časa pred 1855 in vse med njimi vsebujejo cerkvene (ljudske) pesmi (*Bukle Sa zirkovne in boshie Pefmi, Cerkoune Pezme ...*). Prav tako so bile številne rokopisne pesmarice cerkvenih in drugih nabožnih pesmi z začetka 19. stoletja najdene v zapuščini duhovnika, zbiratelja in skladatelja Ivana Kokošarja (GNI RZ Kokošar;

več Pisk 2017). Poleg mašne pesmi (»Pejšem od S. Majse«) so pesmarice navadno vsebovale prazniške, Marijine, svetniške pesmi in eksemple iz vsakdanjega življenja, ki razgaljajo človeške pregrehe (Orel 2011: 400).

Kljub temu da rokopisne pesmarice vsebujejo cerkvene (ljudske) in nabožne pesmi, pa se razlikujejo po vsebinskem poudarku in osredinjenosti repertoarja. Tako npr. *Pesmarica (Nabožna) (Poslal Čarè)*. JAK. WANG iz Beljaka (GNI GZ 69), ki naj bi jo zapisal »bržkone mežnar Rupp (Ruinz?)« (prav tam), poleg mašne pesmi vsebuje kar šest velikonočnih pesmi⁸ in štiri pesmi »Od rieshniga talesa«. Nasprotno pa *Pesmarica Juri Starz*⁹ (GNI RZ 58) poleg razširjenega »Shinbilnuga Prerokuaina« in »INRI Spisuaina katiru je Jesus Christus letem trem Frauam Elisabethi Brigiti inu Metildi« (1800) vsebuje kompleksen repertoar, pokrivajoč tako praznike cerkvenega leta¹⁰ kot pesmi za posamezne čase liturgičnega leta (»Boshizna pejšem ta Nova«, »Boshizna pejšem ta druga«), eksemple in druge priložnosti.¹¹ Poleg njih so zapisane tudi pesmi, ki jih je Štrekelj navedel v dodatku Pesmim pobožnim, in sicer »Pejšem od Noviga Lejta« (SNP 3. 1904–1907: 823, št. 6), »Peism od S. reishniga telesa« (nav. delo: 830, št. 6) ter »Boshishna Pejšem Sa S: vezhio: Vstanite Pastirzi moij«, ki je znana pastirska igra (»Kaj ti pracish Jurzhek ljubj«). Nadaljevanje pesmarice, pisano z drugo roko, pa vsebuje več Marijinih pesmi (npr. »Ena Lepa pesem od Matere boshje« (prim. nav. delo: 836, št. 124), »Pesem od Imena Marie«), pesmi posvečene romanju k Mariji na Sv. planino (»Pesem od svete planine«, »Pejšem od Matere Boshje«, »Peism osma te Matere boshie na S. planin«, »O ti gnadliua Maria«), poleg tega pa še od svetnikov (»Pejšem od svetiga Joseppa Ap.«, »Peism od suetga Alexsha«, »Pejšem od Svete Neshe«) ter pesmi za različne priložnosti (»Pesem od Angela varha«, »Pejšem na velik shmaren dan«, »Peism od S. roshen Kranza«, »Peisem od noviga leta«, »Pejšem od Nebeshke ohzett« (prim. nav. delo: 846, št. 19).

Pesmarice pogosto niso bile delo ene roke, pač pa so si zapisovalci/prepisovalci sledili, kakor si je morebiti sledilo lastništvo oz. uporaba rokopisnega zvezka, poleg tega je v enem zvezku zvezanih več pesmaric oz. sešitkov. Tako so npr. v 1. zvezku iz Mape 8 Kokošarjeve zapuščine (GNI RZ Kokošar) zvezani Ms V iz Cerkna, besedilo »Pafšion. Terplejne Gospoda

⁸ »Sueta velka nuzh«, »Kristush je vftou od Jmerti«, »Nash gošpud jeishush«, »Kriřtush je nas refvejilou«, »Sjutra řgoda řmaidaleno«, »Dba jogra řta vemaus řhuua«),

⁹ Datacija na mapi 1800–1806 je nezanesljiva, saj sta zvezek pisali dve roki. V prvem delu je velikonočna pesem datirana »v leitu 1791«, zadnja zapisana datacija druge roke pa je 1816.

¹⁰ »Pejšem na velikanozhno Nedeilo (v leitu 1791)«, »Ascensio Domini Nostri Jesu Christi tu ie na dan Christusouiga v Nebuhoieina«, »Na ta veliki God inu Prasnik Suetie Winkushtne Nedeile«, »Peisem od Kristusoviga unebohojeina«, »Pejšem na ta zhasititi Goth inu Prasnik Suetiga Reishniga Telleřsa«, »Ta druga na dan suetiga Reishniga Teleřsa katira se sna peit v proceisi«, »IN SOLEMNITATE CORPORIS CRISTI: Pejšem na velik Prasnik Suetiga Reshniga Teleřsa«, »Ta Defřeta Pejšem na Dan uřsih Lubih Suetnikou«, »Pejšem na ii: Nedeilo po Winkushtih«, »Ta 15 Pejšem na treko Nendeilo po SS. Treh Kralih«.

¹¹ »Pejšem od dobriga Jutra«, »Ta 3 Pejšem en exempel od Mollitue«, »Pejšem od svetjga duha En Exempel«, »Pejšem na dan Shegnuania Ene Sleidne Cirque«, od svetnikov (»Pejšem od svetiga petra jenu pavla«, »Pejšem od vseh svetnikov«, »Pejšem od svet Anne«.

nashiga Kriftusa po sapifvani fsvetiga Mateusha na sestndvejsti poftavi«, Katolshke pesmi (Bartolomio Gattei Circino ano 1803), Kosmačeva pesmarica »pisano leta 1856 (1836) od Giovani Cosmac (Kosmač)« in pesmarica s kora cerkljanske cerkve (okoli 1805), pisana »jasno, da so na koru vse pevke lahko ob enem brale«.

Jasni zapisi včasih nakazujejo na prepise, zato je datacija prvih zapisov v verigi prepisov pesmaric pogosto težko določljiva. Le redko je namreč natančno izpričano kot v primeru *Svetih pesmi*, ki jih je »V začetku devetnajstega stoletja spisal Juri Jošt«, prepisal pa jih je zbiralec ljudskih pesmi Franc Poznik leta 1868 (GNI GZ 69, 15) in jih poslal Karlu Štreklju, ki je nekatere od njih objavil v *Slovenskih narodnih pesmih* oz. v Dodatku k *Pesmim pbožnim*. Poznik ni prepisal samo pesmi, ampak je verno posnel celotno pesmarico, zato so razvidne izvirne datacije zapisa posamičnih pesmi (npr. 1810, 1813).

Pefmske Bukve sa zelo leto (Janes Osimk, Višnja Gora, 1827–1852) (GNI RZ 486) so, na primer, značilen primerek pesmarice, ki jo je zapisal organist za uporabo pri orgljanju med evharističnim bogoslužjem in drugem delu. Pesmarica se začne s »Pešem fsvete mašhe«, sledijo pesmi za različne bogoslužne priložnosti, godove svetnikov in druge cerkvene praznike, latinska maša idr. V mapi so kot ljudske pesmi razvrščene in s signaturami uvrščene v inštitutski katalog pesmi, ki so se pele v cerkvah v času, ko je Zmaga Kumer zapisala pripombe v pesmarico (1989). Večina od njih spada med mlajše pesmi, ki so v 19. stoletju nadomestile starejši repertoar. Ob pomankanju drugih podatkov nam o razširjenosti in priljubljenosti starejših pesmi – in torej o njihovi umeščenosti v območje ljudskega – največ pove pogostost zapisov posamične pesmi v rokopisnih pesmaricah z različnih delov slovenskega ozemlja.

PREHAJANJE MED UMETNIM IN LJUDSKIM

Zapletena prepletenost med umetnim in ljudskim se kaže tudi pri dilemah razmejevanja med cerkvenimi in ljudskimi nabožnimi pesmimi. Karel Štrekelj je zarisal temeljno distinkcijo med cerkvenimi pesmimi in nabožnimi pesmimi, ki sodijo v območje ljudskega oz. so v njo prešle, ko je zbrane »pobožne pesmi« razvrstil v tri razdelke, in sicer Pesmi o Bogu, sv. Trojici, sv. Duhu, Jezusu, Mariji in za razne praznike, Narodne molitvice in Romarske pesmi. V devetnajstih razdelkih Dodatka, kjer je pesmi navedel samo s prvim verzom, so uvrščene številne pesmi iz rokopisnih pesmaric, ki se hranijo v Glonarjevi zapuščini (GNI GZ 69). Razdelki odsevajo pogostost in vitalnost posamičnih pesemskih skupin, med katerimi je najboljšejeja skupina pesmi v čast Mariji (199), takoj za njo so pesmi v čast svetnikom in svetnicam (198), sledijo pesmi v čast svetega Rešnjega telesa, za blagoslov in obhajilo (108), božične pesmi (100), razne pesmi za praznike, nedelje, slovestnosti in prilike (92), romarske pesmi (83), svečniške pesmi (57), postne pesmi in o Jezusovem trpljenju (45), moralne (katehetične?) pesmi (42), pesmi za novo leto in obrezovanje Gospodovo (38), velikonočne (36), pesmi o štirih poslednjih rečeh in za duše v vicah (35+11), pesmi za godove, sprejem in poslavljanje duhovnikov, novo mašo, obnovo cerkve, nove oltarje, zvonove itd. (35), pesmi o svetih treh kraljih (26)

in druge pesmi na čast Jezusu (22), adventne pesmi (14), binkoštna (11), vnebohodne (10) in pesmi o sveti Trojici (4). Pregled rokopisnih pesmaric, ki se hranijo v Arhivu GNI, potrjuje kvantitativno sosledje pogostosti pesmi, razvidno iz *Slovenskih narodnih pesmi*.

Opazno je število Marijinih pesmi; čeprav je bilo češčenje Marije razširjeno že od srednjega veka, pa se je razmahnilo predvsem z rožnovenskim in šmarničnim pobožnostmi v 19. stoletju na podlagi starejše tradicije, ki ni zamrla (npr. Budimpeštanski rokopis; prim. Smolik 2011). Starejše Marijine pesmi pogosto izvirajo iz apokrifnih evangelijev in poznosrednjeveških mističnih besedil, ki so bila natisnjena v latinskem in nemškem jeziku. V rokopisnih pesmaricah zapisane pesmi o Marijinem vnebovzetju, njihove ustne variante so temeljile predvsem na poznosrednjeveških epih o Marijinem življenju (prim. SLP 2. 1981). O vplivu Filipa Žičkega nemške prepesnitve epa *Vita Mariae et salvatoris metrica*, ki se je ohranila v najmanj 111 rokopisih in je imela obsežen, pogosto posreden vpliv (Ogrin 2016: 497), na zapisane pesmi o Marijinem vnebovzetju ne moremo z gotovostjo trditi, saj recepcija epa med preprostim ljudstvom ni poznana, čeprav lahko o njej domnevamo glede na razširjenost pesnitve, kljub temu da je slovenski prevod dela izšel šele na začetek 20. stoletja (Kartuzijanskega brata 1904).

Evangeliji in apokrifi, splošno znano nabožno srednjeveško izročilo t. i. *vitae, passiones* in *miracula*, Legenda aurea (prim. Voragine 1995), odsevi srednjeveške mistike (npr. v pesmih o Jezusu kot nebeškem ženinu) ter *exempla* za pouk in spodbudo so bili viri tudi za ljudske legendarne pesmi (prim. SLP 2. 1981), ki izražajo svetniške zgodbe in poučne zglede na popularen in ne nujno dogmatično pravilen način. Legendarne pesmi iz časa baroka pogosto izvirajo iz pasijonskih procesij in iger (npr. Marija Magdalena mazili Jezusa (SLP 2. 1981: 111)). Posebno mesto med njimi ima »skupina, ki pripoveduje, kako Marija zasluti bodoče trpljenje svojega sina in ko ji on sam potrdi, da ga to čaka, hoče z njim zbežati, da bi ga rešila« (SLP 2. 1981: 121). Tovrstne pesmi v obliki dramatičnega dialoga med Marijo in Jezusom, npr. »Poglej, grišnik, žalost Marije« (Qualizza 1999: 119), variante pesmi »O moja cartana mati/Zdaj muoren slovuo jemati« (SNP 3. 1904–1907: 656–659), spominjajo na srednjeveško duhovno igro »Planctus Mariae« in predstavljajo tudi pomemben del starejših rokopisnih cerkvenih pesmaric. Med legendarne pesmi, ki so se ohranile predvsem zato, ker so poleg izrazito mrliških in ljudskih nabožnih pesmi »spadale v stalni repertoar na mrliškem vasovanju« (SLP 2. 1981: 2), so uvrščene tudi pesmi o smrti in poslednjih rečeh ter božjepotne legende. Te dopolnjujejo zvrst cerkvenih ljudskih pesmi o nastanku posameznih romarskih cerkva, ki poleg opisa čudežnega dogodka (mirakla) nagovarjajo Marijo oz. svetnika, ki mu je cerkev posvečena. Taka je npr. različica pesmi (»O Jezusovem telesu, ki na Koroškem raste iz zida«) o čudežnih dogodkih, ki so spodbudili romanja h kipu Jezusove glave (ta se je spod ometa prikazala na Peravi pri Beljaku), objavljena v *Slovenskih narodnih pesmih* (SNP 3. 1904–1907: 801) kot ljudska pesem iz Volč na Tolminskem, najdemo pa jo tudi v *Krebsovi pesmarici* (NRSS 22).

Božjepotne in romarske pesmi so se širile z zapisi romarskih »vojvod« ali cerkovnikov, ki so sami zlagali pesmi in jih uporabljali ob romanjih v posamezno svetišče.

Besedila nabožnih pesmi naj bi pisali tudi duhovniki, zlasti iz vrst beraških redov (npr. kapucini, frančiškani), ki naj bi pridizne zglede zaradi učinkovitosti odeli v ljudsko pesemsko obliko (SLP 2. 1981: 2). Vendar pa so avtorji izdaje druge knjige *Slovenskih ljudskih pesmi* podvomili o katehetskem viru legendarnih pesmi, saj naj bi bilo v njih »toliko poezije, preproste pristrčnosti in veselja nad pripovednostjo, da je v katehetskni vir težko verjeti, razen če domnevamo, da so se takoj povsem prilagodile ljudskemu izražanju, ne glede na to, kdaj so nastale, že zelo zgodaj ali šele v baroku oz. v naslednjih obdobjih« (prav tam).

Cerkvene ljudske in druge nabožne pesmi so del širšega evropskega izročila, »(s)lovensko je pač toliko, kolikor si je to slovenski človek prisvojil in uvrstil med domače pesmi« (SLP 2. 1981: 2). Zaradi vsebinske in performativne navezave na nauk in prostore (katoliške) Cerkve najdemo podoben repertoar tudi v drugojezičnih pesmaricah sosednjih dežel, npr. v avstrijskih zbirkah (Hofer 1995: 9). Neizdana zbirka Društva ljubiteljev glasbe (Gesellschaft der Musikfreunde) iz leta 1819 (t. i. Sonnleithnerja zbirka) je pomenila prvo zbirko (ljudskih) pesmi iz vseh avstrijskih dežel, ki je vključevala tudi cerkvene pesmi iz rokopisnih in tiskanih pesmaric, rokopisnih predlog idr. (Deutsch in Hofer 1969), med njimi tudi cerkvenih pesmi iz Kranja (GNI RZ 471).

Procesom prehajanja pesmi iz tiskanih in rokopisnih virov v območje ljudske glasbe so pozornost posvečali predvsem tisti zbiralci ljudskih pesmi, ki so imeli neposreden stik s cerkveno glasbo, med njimi predvsem duhovnik Ivan Kokošar in organist France Kramar. Kramar je v *Cerkvenem glasbeniku* (1929a, 1929b, 1929c) v nadaljevanjih prispevka z naslovom *Katere stare cerkvene pesmi z napevi sem zapisal med slovenskim narodom* poročal o tem, katere pesmi, ki so tudi v pesmaricah, je zapisal med ljudmi in pri številnih navedel kraj zapisa. Tudi v njegovih zapisih, ki jih je pošiljal Odboru za nabiranje slovenskih narodnih pesmi za akcijo *Das Volkslied in Österreich*, najdemo podatke o prehajanju petja cerkvenih ljudskih pesmi med oficialnimi in posvetnimi prostori ter o prehodu iz pesmaric v petje ljudskih pevcev. Pod varianto domnevno precej razširjenega korala »Kristjani, spregledujte, ta kervavi križev pot« je tako leta 1910 v Konfinu na Gorenjskem zapisal pripombo: »Pela enoglasno Alojzija Cerar žena, omenivši da se je ta 'Sv. križev pot' pev nekdanj večglasno v cerkvi Sv. Trojice pri Moravčah. Besede vzete iz neke stare tiskane knjižice.« (GNI OSNP 8177; prim. GNI OSNP 9911). Ta knjižica je morda Bichlerjevo *Cerkveno leto* (1852: 113) ali pa varianta pesmi »Druga pešem per šsv. krishovim potu«, objavljene v *Pot Svetiga Krisha* (Maurizio 1843). Pri božični pesmi »Jest žalostnu premišlujem« (GNI OSNP 8244) pa je Kramar zapisal, da je »Pela in narekovala Jozefa Trontel, nekdanja cerkvena pevka v Zatičini, ki je pripomnila da so to prastaro božično pesem ko je bila ona pevka še v cerkvi peli. Pevka je stara 45. let. Zapisana 18. avgusta 1912.«

Prav tako se je pasijonska pesem o Kristusovem trpljenju »Premisli, o človek grešni«, ki jo je v najstarejšem znanem zapisu ohranil Paglovec (1741: 441–444), pela še dolgo, saj je skoraj nespremenjena natisnjena v Trinkovem molitveniku *Naše molitve* (Trinko 1951: 251–255). Kramarjev zapis te pesmi iz Tomišlja pri Igu (1907) kaže, da so si tudi zapisovalci pomagali s tiskanimi ali rokopisnimi predlogami. Melodijo pesmi, ki jo je pela Jera Kumše, je Franc Kramar zapisal, besedilo pa prepisal iz »'Branja inu Evangeliumi' leta 1741, str.

441–444. V prepisu sem spremenil dialekt, kolikor se mi je potrebno zdelo« (GNI OSNP 8245). Tudi iz drugih pripisov k pesmim vidimo, da je Kramar besedila pesmi, ki so mu jih pevci zapeli, prepisal iz pesmaric (npr. pesem »Od zalublene neveste Božje« (GNI OSNP 9630) je prepisal iz Redeskinija (1775)).

Iz Kramarjevih pripisov je razvidno, da so se pesmi, predvsem na čast svetnikom, ohranjale predvsem v krajih, kjer je bilo živo češčenje tega svetnika (prim. Vidmar 2017). Tako je k zapisu pesmi o sv. Frančišku Ksaveriju (Stržinar 1729: 109–113) iz Trzina dodal pojasnilo »Frančišek Ksaverij, apostol Indijanov. (Je v stranskem oltarju Trzinske cerkve sv. Florijana, podružnice Mengeške fare)« (GNI OSNP 11.288). Da je pesem vse do druge polovice 20. stoletja ostala v ljudskem pevskem repertoarju v skoraj nespremenjeni obliki, kar nakazuje prenos prek pesmaric, dokazuje posnetek iz Železnikov (GNI M 23.122). V repertoarju cerkvenih pesmi so se dolgo ohranile številne pesmi, med njimi npr. »Jezusa služim, čež vse ga ljubim«, ki je bila zapisana že v *Krebsovi pesmarici*, leta 1914 pa jo je Kramar prepisal iz zbirke Janeza Podgorška, dolgoletnega organista na Šenturški Gori (GNI OSNP 11.397). Poleg tega so cerkvene pesmi z modifikacijami prehajale tudi med kolednice, kakor je razvidno iz Scheinigove zbirke (Scheinigg 1889: 97–99).

CERKVENE PESMARICE KOT DEL LJUDSKE TRADICIJE?

Zapisi v rokopisnih pesmaricah dokazujejo razširjenost in rabo pesmi v različnih obdobjih in geografskih prostorih. Oznaka nekaterih pesmi iz protestantskih pesmaric 16. stoletja kot »stare« npr. neposredno dokazuje, da so že pred prvim natisom bile razširjene z ustnim prenosom (Kumer 1992: 86; o zapletenem razmerju med ustnim in pisnim glej, npr., Goody 1993, 2000; Leydi 1995). Izdaje lekcionarjev iz 18. stoletja so ohranjale repertar teh za cerkveno rabo že stoletja potrjenih pesmi ter jim dodajale vedno več novih. Toda te »nove« pesmi so bile večinoma le na novo sprejete v lekcionar, nastale pa so, vsaj nekatere, že v srednjem veku (Smolik 2011: 1317). Ker je osnovna funkcija cerkvenih pesmi skupno prepevanje pri liturgičnih in paraliturgičnih pobožnostih, pretirano spremembe in inovacije niso bile zaželeni, saj je le enotna struktura omogočala ljudem iz različnih župnij in dežel skupno petje. Vpetost v institucionalne izvedbene okvire je pesmim zagotavljala večjo stabilnost: Grafenauer je poudaril, da

[i]zmed tistih petih svetih pesmi s kolednico, ki jih je Trubar v *Katekizmu z dvejma izlagama* (1575) ukárljal, češ 'de vselej več na Divico Marijo inu na svetnike kličejo, česte inu češče v mislih koker Boga oli nega Sinu Jezusa Kristusa', se je samo ena docela izgubila¹² med 14 poskočnicami, zapisanimi 1758–1761 v *Leškem rokopisu*, živita samo še dve.¹³ (Grafenauer 1952: 24)

¹² Op. 21 v navedenem besedilu: »M. Rupel, Slov. prot. pisci (1934) ...« (Grafenauer 1952: 73).

¹³ Op. 22 v navedenem besedilu: »Janko Kotnik, ČZN XXV (1929), 179–81« (Grafenauer 1952: 73).

Porajajoče se variante nekaterih cerkvenih pesmi (npr. »Od svetiga Jožefa«), ki so se oddaljevale od skupnega vira, ki se je prepisoval v pesmaricah, so se širile z ustnim prenosom in so bile pozneje uvrščene v zbirke ljudskih pesmi (npr. SNP 3. 1904–1907: 28–30). Pri variantah pesemskih tipov, ki so si zelo podobne, pa upravičeno domnevamo, da je moral zanje obstajati en sam vir (prim. SLP 2. 1981: 581) oz. so se razširjale prvenstveno s pisnim medijem.

Pesmarice so pomembne vir raziskovanja tudi zato, ker kljub temu da ne vsebujejo notnega zapisa, pokažejo tudi na glasbeno stran pesmi z navedbami, na katero melodijo (starejše in bolj razširjene pesmi) se nova pesem poje. Takšne navedbe pričujejo o poznavanju pesmi in razširjenosti med ljudmi, torej se pisna navedba nanaša na življenje pesmi v območju ljudskega. V pesmaricah lahko analiziramo repertoar pesmi, ki je pomemben kazalnik, katere pesmi so pevcem všeč in imajo produktivno moč za nadaljnji obstoj. Obenem pa je prav recepcija temeljni dejavnik pri prehajanju umetnega v ljudsko, saj razloček med umetnim in ljudskim ni monoliten in statičen. Liturgična in paraliturgično glasba sta področji ljudske kulture, ki kažeta močno prepletanje s kulturo višjih družbenih plasti, s kulturo pismenosti (Leydi 1995: 225). Štrekelj je opomnil, da čeprav je med v *Slovenskih narodnih pesmih* navedenimi pesmimi »mnogo nenarodnega blaga, vendar je narod to že tako predelal in prikrojil po svoje, da je smemo imeti za našo robo« (SNP 3. 1904–1907: 649).

Temeljna dihotomija med umetnim in ljudskim se tako kaže kot precej prepustna (več Leydi 1995; Muršič 2000; Šivic 2014; Kovačič 2014), za potrebe klasifikacije pa je produktivnejša razvrstitev pesmi kot ljudske po izvoru, ljudske po uporabi in ljudske po prenosu. Upoštevajoč izvajalca in način izvedbe bi namreč lahko številne cerkvene pesmi, ki jih ljudstvo poje brez notnih predlog v cerkveni ladji ali med ljudskimi pobožnostmi, uvrstili med cerkvene ljudske pesmi, pri prenosu v necerkveno okolje (praznovanja, romanja, druženja ipd.) pa med ljudske nabožne pesmi.

Čeprav so rokopisne pesmarice nastajale prvenstveno iz aktivnosti v institucionalni Cerkvi, so s prepisovanjem iz tiskanih in rokopisnih zbirk, z vključevanjem pesmi, poznanih iz ustnega izročila, ter s posojanjem in predajanjem postajale vedno bolj del neinstitucionalnega segmenta družbenega življenja. Zapisovalcev niso vodili zgolj verski razlogi, pač pa predvsem praktični in estetski (prim. Grafenauer 1952: 100). Prepisi iz starejših rokopisov, knjig in letakov pričajo o tem, za katere pesmi je bilo največ zanimanja, katere pesmi so bile ljudem všeč in so se pogosto izvajale, ustvarjanje lastnih ali prirejanje znanih del pa izraža kreativno moč posameznikov, ki so bili v vseh dobah ustvarjalci tako oficialnega kot ljudskega izročila (prim. Grafenauer 1952: 100–101). Čeprav rokopisne pesmarice kot preseve spleta družbeno-kulturnih razmerij pogosto nasprotujejo poenostavljenim predstavam o folklori in ljudski glasbi, saj so nekakšen kompromis med tradicionalnim in priučenim, med ustno kulturo in pisno tradicijo (Leydi 1995: 231), so pomemben vir, ki osvetljuje mnogoplastno in spreminjajočo se strukturo ljudske glasbe.

REFERENCE

- Alasia da Sommaripa, Gregorio. 1607. *Vocabolario Italiano, e Schiauo: che contiene vna breue instruttione per apprendere facilmente detta lingua Schiaua, le lor ordinarie salutationi, con vn ragionamento famigliare per li viandanti: aggiuntoui anco in fine il Pater noster, l'Aue Maria, il Credo, i Precetti di Dio, e della S. Chiesa, con alcune lodi spirituali solite à cantarsi da questi popoli nelle maggiori solennità dell'anno / raccolto da Fra Gregorio Alasia da Sommaripa*. In Vdine: appresso Gio. Battista Natolini.
- Ameln, Konrad. 1960. Lied, C. Das Kirchenlied. V: Friedrich Blume (ur.), *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*. Bd. 8. Kassel [idr.]: Metzler [idr.], 781.
- Andohtlive. 1756. *Andohtlive pejsme na u'se taille s. masbe: u' vishi: Freut euch ibr liebe Seelen etc*. Graz: Widmanstät. Erben.
- Bäumker, Wilhelm. 1886–1911. *Das katolische Kirchenlied in seinen Singweisen I–IV*. Freiburg.
- Bihler, Anton. 1849a. Povabilo na slovenske cerkvene pesmi. *Kmetijske in rokodelske novice* 7 (32), 8. 8.: 102 (29. dokladni list k 32. listu Novic 1849). Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-YD65G1EO>
- Bihler, Anton. 1849b. *Koroške cerkvene pesmi: Cerkevno leto*. Ljubljana: Blaznik.
- Bichler, Anton. 1852. *Cerkveno leto ali Pesmi z napevi za vse nedele ino praznike*. Celovec: J. Leon.
- Burke, Peter. 1983. *Popular Culture in Early Modern Europe*. New York [idr.]: Harper & Row.
- Canti liturgici. 2017. *Canti liturgici di tradizione orale: Le ricerche dell'ultimo decennio*. Venezia: Fondazione Levi. <http://www.fondazionelevi.it/canti-liturgici-tradizione-orale-le-ricerche-dellultimo-decennio/>, 12. 11. 2018.
- Čandek, Janez, Janez Ludvik Schönleben, Jurij Dalmatin in Tomaž Hren. 1672. *Evangelia inu lystuvi: na v'se nedele inu jmęnitne prasnike, ceiliga lęita, po catholiciski vishi, inu po teh ponoulenih mashnih bukvah resdelęni: vsem catholicishkim slouenskim cerkuam, stuprąu v'Krainski deshęli, k' dobrimu, is Latinskiga na Slovenski jesik suestu prelosheni, inu s'nouizh poprauleni*.
- Dajanko, Peter. 1824. *Opravilo svete meše, spovedne ino druge prilične molitbe za katolske kristjane*. Radgona.
- Deutsch, Walter in Gerlinde Hofer. 1969. *Die Volksmusiksammlung der Gesellschaft der Musikfreunde in Wien (Sonnleitbner-Sammlung). I. Teil*. Wien: Verlag A. Schendl.
- Direktorij. 2003. *Direktorij za ljudske pobožnosti in bogoslužje*. Kongregacija za bogoslužje in zakramente (pripr.). Ljubljana: Družina (Cerkveni dokumenti; 102).
- Ditmajer, Nina. 2017. Romarske pesmi v Foglarjevi pesmarici (1757–1762). V: Aleksander Bjelčević, Matija Ogrin in Urška Perenič (ur.), *Rokopisi slovenskega slovstva od srednjega veka do moderne*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Obdobja; 36), 75–82. DOI: <https://doi.org/10.4312/Obdobja.36.75-82>
- Dolinar, Luka. 1829. *Pešme v' nedele zeliga leta*. Ljubljana: Joshef Sassenberg.
- Dolinar, Luka. 1833. *Pešme v' godove in prasnike zeliga leta*. Ljubljana: Joshef Blasnik.
- Dolinar, Luka. 1841. *Vise sa pesme od svetnikov in od svetniz v Ljubljanski sbkofiji samo v poddrushnizab zbeshenih*. Ljubljana: Joshef Blasnik.
- Dolinar, Luka. 1848. *Mnoge švete pešme*. Ljubljana: Ignazi Klemens.
- Domej, Teodor. 2014. Cerkvena pesem v 18. in 19. stoletju, podcenjena zvrst slovenske pisne in ustne jezikovne kulture. V: Andreas Leben, Martina Orožen in Erich Prunč (ur.), *Beiträge zur interdisziplinären Slowenistik / Prispevki k meddisciplinarni slovenistiki: Festschrift für Ludwig Karničar zum 65. Geburtstag*. Graz: Leykam, 243–250.

- Einspieler, Klaus. 2012. Svetopisemski, teološki in liturgični vidiki. V: Simon Trießnig in Peter Svetina (ur.), *Loška cerkvena pesmarica iz leta 1825*. Celovec: Mohorjeva družba in Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, 187–197.
- Emeršič, Cecilija in Štefan Ferenčak. 2008. *Cerkvena glasba za šolsko leto 2008/2009*. (Pred. in dop. izd. dosedanjih skript.). Dostopno na: <http://www.liturgija.si/wp-content/uploads/2009/11/Skripta-EP-2008-popravljen.pdf>
- Ene duhovne pesmi. 1563. *Ene duhovne Pejfn, katere so skusi Primosha Truberja vta flouenski yefik istolmazhene, inu vshe feday kdrugimu maly drukanu. Sa leteimi ye tudi en drugi deil kerfhanfskih peifni. Geistliche Lieder in der Windischen Sprach, Sampt andern zugethonen Psalmen vnnd Christlichen Liedern, wolche von ettlichen gutthertzigigen Christen, auss der teutschen Sprach in die Windische verdolmetscht, so hernach im andern theil dises Buchlins gefunden werden.*
- Ferenčak, Štefan Alojzij. 2005. Viri in predloge pesmi v Tinjaškem rokopisu. V: Martina Orožen, Zinka Zorko in Emil Tokarz (ur.), *Tinjaška rokopisna pesmarica*. Maribor: Slavistično društvo (Zora; 40), 304–343.
- Freut euch. *Freut euch ihr lieben Seelen*. <https://www.volksliederarchiv.de/freut-euch-ihr-lieben-seelen/>, 2. 3. 2019.
- GNI GZ 69. Rokopisna zbirka. Zapuščina J. Glonarja. Mapa 69. *Pesmarica (Nabožna) (Poslal Čarè)*. JAK. WANG iz Beljaka. Ljubljana: Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.
- GNI OSNP 8177. Zbirka Odbora za nabiranje slovenskih narodnih pesmi. Pesem št. 8177. Alojzija Cerar, Konfin na Gorenjskem, 1910. Ljubljana: Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.
- GNI OSNP 8244. Zbirka Odbora za nabiranje slovenskih narodnih pesmi. Pesem št. 8244. Jožefa Trontel, 1912. Ljubljana: Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.
- GNI OSNP 8245. Zbirka Odbora za nabiranje slovenskih narodnih pesmi. Pesem št. 8245. Jera Kumše, Tomišelj pri Igu, 1907. Ljubljana: Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.
- GNI OSNP 9630. Zbirka Odbora za nabiranje slovenskih narodnih pesmi. Pesem št. 9630. Antonija Tepina, Stražišče pri Kranju, 8. 9. 1912. Ljubljana: Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.
- GNI OSNP 9911. Zbirka Odbora za nabiranje slovenskih narodnih pesmi. Pesem št. 9911. Medgorje, 1909. Ljubljana: Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.
- GNI RZ 58. Rokopisna zbirka. Mapa 58. *Pesmarica Juri Starz*. Ljubljana: Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.
- GNI RZ 389. Rokopisna zbirka. Mapa 389. *Meta Polda, 1858*. Ljubljana: Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.
- GNI RZ 400. Rokopisna zbirka. Mapa 400. *Pesmarica Josipine Bučar*. Ljubljana: Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.
- GNI RZ 471. Rokopisna zbirka. Mapa 471. *Neizdana zbirka Gesellschaft-a der Musikfreunde iz leta 1819 (t. i. Sonnleithnerja zbirka), kopije*. Ljubljana: Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.
- GNI RZ 486. Rokopisna zbirka. Mapa 486. *Pesemske bukve sa zelo leto, spisal Janes Osimk v Višnji Gori v letih 1827–1852*. Ljubljana: Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.
- GNI RZ Kokošar. Rokopisna zbirka. Zapuščina I. Kokošarja. Ljubljana: Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.
- GNI RZ Kokošar, Stare cerkvene. Rokopisna zbirka. Zapuščina I. Kokošarja. *Stare cerkvene pesmi pred 1800: Cerkevne pesmi stareje (iz preslega stoletja)*. Ljubljana: Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.
- Golež Kaučič, Marjetka. 2003. *Ljudsko in umetno: Dva obraza ustvarjalnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

- Goody, Jack. 1993 (1987). *Med pisnim in ustnim: Študije o pisnosti, družini, kulturi in državi*. Ljubljana: Škuc in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete (Studia humanitatis).
- Goody, Jack. 2000. *The Power of the Written Tradition*. Washington: Smithsonian Institution Press.
- Grafenauer, Ivan. 1916a. Stiški (ljubljski) rokopis. *Dom in svet* 29 (9–10): 239–243.
- Grafenauer, Ivan. 1916b. Drobci iz starejše kulturne in slovstvene zgodovine. *Čas* 10 (6): 299–319.
- Grafenauer, Ivan. 1942. »Ta stara velikonočna pejsen« in še kaj. *Čas XXXVI* (6–10): 89–138.
- Grafenauer, Ivan. 1952. Narodno pesništvo. V: Ivan Grafenauer in Boris Orel (ur.), *Narodopisje Slovencev: II. del*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 12–102.
- Gruden, Josip. 1915. Šola pri sv. Nikolaju in ljubljansko nižje šolstvo po reformacijski dobi. Kulturno-zgodovinska študija. *Carniola: Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 6 (1–2): 1–21.
- Hofer, Anton. 1995. *Volksmusik in Niederösterreich: Teil I. Stubenvoll, Franz, Geistliche Lieder aus der Weinviertler Singtradition*. Wien, Köln in Weimar: Böhlau (Corpus Musicae Popularis Austriae; 3/1).
- Höfler, Janez. 1975. *Slovenska cerkvena pesem v 18. stoletju: Tipološki prikaz njenega glasbenega stavka*. Ljubljana: SAZU.
- Ivančič Kutin, Barbara. 2006. Vpliv konteksta kraja in časa na pripovedovanje folklornih pripovedi. V: Irena Novak Popov (ur.), *Slovenska kratka pripovedna proza*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 627–634.
- Japelj, Jurij. 1784. *Zerkvene pesmi, litanie inu molitve per boshji slushbi: is Nembhkiga na Slovensko prestavlene*. Lublana: Ignac Alojz Kleinmayr.
- Jeran, Luka in Andrej Zamej(i)c. 1855. *Jesuša in Marije dvoje naj svetejši Šerze: molitevne bukve za vse, ki Jesusovo in Mariino Šerze poboshno zhastijo, in slasti sa brate in sestre tēb neomadeshanih Šerz*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Kidrič, France. 1925. Primož Lavrenčič in njegova cerkvena pesmarica (Iz predštudij za zgodovino slov. cerkvene pesmi). *Časopis za zgodovino in narodopisje* 20: 81–85.
- Kienle, Ambrosius. 1893. *Kleines Kirchenmusikalisches Handbuch*. Freiburg.
- Kirchenchoral. 1844. *Kirchenchoral- und Melodienbuch: Für Freunde alter Kirchengesänge von einem katholischen Pfarrer*. Köln: Schauberg.
- Klapše, Pavel Franc. 1757 (1743). *Synopsis catechetica tu je: Sbrani nauk karshanski, u' kratkih besedah sapopaden, taku dobru sa poduzhiti te nevedne u' karshanski véri: koker tudi visha te prezhastite molitve s. roshenkranza, si svojmi skriuunustmi, inu odpustki: nuzne buquize v'sem zhastitim, inu vissoku urednim gospudam farmanam ... te nyh pashi podloshne karshanske ouzhize poduzhiti*. Lublana: Anna Elisabetha Raichhardt.
- Klobčar, Marija. 2014. Pesemsko obveščanje in ustvarjanje tradicije. *Traditiones* 43 (3): 87–110. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2014430401>
- Klobčar, Marija. 2018. »O poslušajte eno grozovitno zgodbo«: Pesemski letaki z osupljivimi novicami. V: Urška Perenič in Aleksander Bjelčević (ur.), *Starejši mediji slovenske književnosti: Rokopisi in tiski*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Obdobja; 37), 159–168. DOI: <https://doi.org/10.4312/Obdobja.37.159-168>
- Kotnik, Janko. 1929. Slovenski rokopis z Leš pri Prevaljah iz sredine 18. stoletja. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 25: 174–189.
- Kovačič, Mojca. 2014. Posnetki vokalnih zasedb Glasbene matice in podoba ljudske pesmi v času prvih gramofonskih snemanj na Slovenskem. *Traditiones* 43 (2): 75–97. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2014430204>

- Kozorog, Miha. 2010. »Pa Tminu se patiepaje«: Življenjski svet lokalne skupnosti mladih v uglasbenih besedilih: Prvi del, Uglasjevanje. *Glasnik SED* 50 (3–4): 33–41.
- Kozorog, Miha. 2011. Nekaj pripomb za več družbenega konteksta v slovenski folkloristiki. *Traditiones* 40 (3): 27–50. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2011400303>
- Kramar, France. 1929a. Katere stare cerkvene pesmi z napevi sem zapisal med slovenskim narodom. *Cerkveni glasbenik* 52 (7–8): 111–113.
- Kramar, France. 1929b. Katere stare cerkvene pesmi z napevi sem zapisal med slovenskim narodom. *Cerkveni glasbenik* 52 (9–10): 140–143.
- Kramar, France. 1929c. Katere stare cerkvene pesmi z napevi sem zapisal med slovenskim narodom. *Cerkveni glasbenik* 52 (11–12): 176–178.
- Krebsova pesmarica. *Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja*. NRSS 22. Dostopno na: http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss_ms_022/VIEW/
- Kumer, Zmaga. 1958. Slovenske prireditve srednjeveške božične pesmi Puer natus in Bethlehem. V: *Razprave. [Razred 2], Razred za filološke in literarne vede / Dissertationes. Classis 2, Philologia et litterae; 3*. Ljubljana: SAZU, 65–164.
- Kumer, Zmaga. 1961. Predreformacijsko izročilo v slovenskih protestantskih pesmaricah in poznejšem razvoju. *Slovenski etnograf* 14: 115–134.
- Kumer, Zmaga. 1992. Ljudske nabožne pesmi na Slovenskem. *Traditiones* 21: 85–104.
- Lavrenčič, Primož. 1752. *Missionske catholish karshanske pejsme*. Celovec: Joannes Frid. Kleinmayr.
- Legiša, Lino. 1973. *Liber Cantionum Carniolicarum. Kalobški rokopis*. Ljubljana: SAZU (Dela; 27).
- Leydi, Roberto. 1995 (1991). *Druga godba: Etnomuzikologija*. Ljubljana: ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete (Studia humanitatis).
- Logar, Engelbert. 2014. Handschriftliche geistliche Liedersammlungen der Kärntner Slowenen. V: Andreas Leben, Martina Orožen in Erich Prunč (ur.), *Beiträge zur interdisziplinären Slowenistik / Prispevki k meddisciplinarni slovenistiki: Festschrift für Ludwig Karničar zum 65. Geburtstag*. Graz: Leykam, 269–278.
- Logar, Engelbert. 2016. Geistliche handschriftliche Lieder- und Kirchenliedersammlungen. V: Katja Sturm-Schnabl in Bojan-Ilija Schnabl (ur.), *Enzyklopädie der slowenischen Kulturgeschichte in Kärnten/ Koroška: Von den Anfängen bis 1942: Band 2: J-Pi*. Wien: Böhlau, 816–826.
- Logar, Engelbert. 2017. Izbrane koroške rokopisne pesmarice v bohoričici. V: Aleksander Bjelčević, Matija Ogrin in Urška Perenič (ur.), *Rokopisi slovenskega slovstva od srednjega veka do moderne*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Obdobja; 36), 53–63.
- Macchiarella, Ignazio. 1992. Il canto paraliturgico. V: Giampaolo Mele in Pietro Sassu (ur.), *Primo Convegno di Studi: Liturgia e Paraliturgia nella Tradizione Orale*. Centro di Cultura Popolare U.N.L.A. Santu Lussurgiu. Cagliari: Editrice Universitas, 115–135.
- Majar, Matija. 1846. *Pesmarica cerkevna ali Svete pesme, ki jih pojó ilirski Slovenci na Štajerskim, Krajskim, Koroškim, Goriškim in Benatskim in nektere molitvice, litanije in svet križoven pot*. Celovec: Janez Leon.
- Maurizio, Leonardo da Porto. 1843. *Pot Svetiga Krisha*. Gradec: J. A. Kienreich.
- Muršič, Rajko. 2000. *Trate vaše in naše mladosti: Zgodba o mladinskem in rock klubu I*. Ceršak: Subkulturni azil.
- Nepodp. 1878a. Iz govora po blagoslovljeni novih orgelj v Šen-Tilju poleg Velenja 29. junija t. l. *Cerkveni glasbenik* 1 (6): 49–50.
- Nepodp. 1878b. Iz ? *Cerkveni glasbenik* 1 (8): 69–70.

- Novak, Vilko. 1974. Prekmurske rokopisne pesmarice. *Jezik in slovstvo* 19 (6–7): 212–217.
- NUK Ms 1318. Pesmarica Jožefa Ambrožiča, 8 zv. (1771–1793). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisni oddelek.
- Ogrin, Matija. 2016. Kodikološki opis rokopisa in besedilno izročilo Kapelskega pasijona. V: Erich Prunč in Matija Ogrin (ur.), *Kapelski pasijon*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU in Celjska Mohorjeva družba, 459–510.
- Orel, Irena. 2011. Od znanega k manj znanemu v 18. stoletju: Od Škofjeloškega do Osapskega pasijona, od Stržinarjeve do Kadunčeve pesmarice, od pridig Janeza Svetokriškega do rokopisnih pridig s Koroškega. V: Miha Preinfalk (ur.), *Neznano in pozabljeno iz 18. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU in Slovensko društvo za preučevanje 18. stoletja, 389–405.
- Paglovec, Franc Mihael. 1733. *Cantilenae variae partim antiquae partim novae in hunc libellum transcriptae, ne pereant, et oblivioni dentur ac ut posteris devoto usui esse queant*. Šmartno v Tuhinju: Wider.
- Paglovec, Franc Mihael. 1741. *Evangelia, inu branje: na nedele, inu prasnike zhes celu leitu, is latinskiga na crainski jesik svestu, inu skerbnu preloshene, popraulene, inu pogmerane ...* Ljubljana: Adam Friderik Reichhardt.
- Parhamer, Ignaz. 1760 (1750). *Catechismus, tu je Bukvize tiga isprashuvania is pet shtukou kershanskiga navuka. Zhastitiga paterja Petra Canisiusa is Tovarshva Jesusoviga: k' shpoganio vsih gospudou faimashtrou, duhounih oskerbnikou*. Lublana: Joann. Georg. Heptnerio.
- Pefm k sazhetku S. Mahe. *Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja*. NRSS 50. Dostopno na: http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss_ms_050/VIEW/
- Philipp, brat. 1904. *Kartuzijanskega brata Filipa Marijino življenje*. Matija Zemljčič (prev.). Maribor: [prevajatelj].
- Pisk, Marjeta. 2008. Raziskave ljudske pesmi: Med tekstem in kontekstom. *Traditiones* 37 (1): 99–111. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2008370105>
- Pisk, Marjeta. 2017. Rokopisne pesmarice v Kokošarjevi zapuščini. V: Aleksander Bjelčevič, Matija Ogrin in Urška Perenič (ur.), *Rokopisi slovenskega slovstva od srednjega veka do moderne*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Obdobja; 36), 65–74.
- Pisk, Marjeta. 2018. Zbirke »mrtvečih pesmi«: Iz rokopisnih v tiskane zbirke ali obratno? V: Urška Perenič in Aleksander Bjelčevič (ur.), *Starejši mediji slovenske književnosti: Rokopisi in tiski*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Obdobja; 37), 25–32. DOI: <https://doi.org/10.4312/Obdobja.37.25-32>
- Potočnik, Blaž. 1827. *Svete pesmę za vse velęke prazņęke in godove med letam*. Ljubljana: Leopold Eger.
- Potočnik, Blaž. 1837. *Svete pesmę za prazņęke in godove med letam*. Ljubljana: Jožef Blaznik.
- Praßl, Franz Karl. B. n. l. Kirchengesangbuch. V: *Oesterreichisches Musiklexikon online*. Dostopno na: https://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_K/Kirchengesangbuch.xml
- Qualizza, Marino. 1999. *Se zmisleš. Canti popolari*. Stregna: Comune di Stregna.
- Rakuša, Fran. 1890. *Slovensko petje v preteklih dobah: Drobtinice za zgodovino slovenskega petja*. Ljubljana: Narodna tiskarna.
- Ramovš, Fran. 1920. Zanimiv koroško-slovenski rokopis. *Časopis za slovenski jezik, kulturo in zgodovino* 2: 282–295.
- Redeskini, Maksimilijan. 1775. *Osem inu shestdeset sveteh pesm, katire so na proshnje, inu poshelenje vezh brumneh dush skerbnu skup sbrane, pobulshane inu pogmirane, k vezhe zhaste boshje temu slishnemu pak k' duhovnemu troshtu, inu podvuzbenju na sivitlobo dane*. Ljubljana. Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-30JQOYE4>

- Rupel, Mirko. 1934. *Slovenski protestantski pisci*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- Rupnik, Gašper. 1784. *Peisme od kershanskiga vuka po versti tega katechisma, katiri je na povelu Zesarske svetlosti na deshele vun poslan: sraunu eniga perdauka teh peisem per sveti mashi, inu shegnu*. Lublana: Ign. Kleinmajer.
- Scheinigg, Janez. 1889. *Narodne pesni koroških Slovencev*. Ljubljana: Kleinmayr in Bamberg.
- Schepping, Wilhelm. 1974. Die „Purifizierung“ des geistlichen Liedes im 19. Jahrhundert aus der Sicht der Musikalischen Volkskunde: (Teil I). *Jahrbuch für Volksliedforschung* 19: 21–52. DOI: <https://doi.org/10.2307/846569>
- Schepping, Wilhelm. 1975. Die „Purifizierung“ des geistlichen Liedes im 19. Jahrhundert aus der Sicht der Musikalischen Volkskunde: (Teil II). *Jahrbuch für Volksliedforschung* 20: 9–36. DOI: <https://doi.org/10.2307/846645>
- Schneider, Manfred. 1998. *Volksmusik in Tirol: Lieder für die Weihnachtszeit nach Tirolen Quellen*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau (Corpus Musicae Popularis Austriae; 9).
- Slavenske drobtince. 1852. Slavenske drobtince. *Slovenska bčela* 3 (42): 343–344.
- SLP 2. 1981. *Slovenske ljudske pesmi: Druga knjiga: Pripovedne pesmi*. Zmaga Kumer (idr., ur.). Ljubljana: Slovenska matica.
- SLP 3. 1992. *Slovenske ljudske pesmi: Tretja knjiga: Pripovedne pesmi*. Marko Terseglav (idr., ur.). Ljubljana: Slovenska Matica.
- Smolik, Marijan. 1996. Spokorni del bogoslužja v času Brižinskih spomenikov. V: Janko Kos idr. (ur.), *Zbornik Brižinski spomeniki*. Ljubljana: SAZU, 97–102.
- Smolik, Marijan. 2005. Nekaj malega o vsebini pesmi v Tinjskem rokopisu. V: Martina Orožen idr., *Tinjska rokopisna pesmarica*. Maribor: Slavistično društvo (Zora; 40), 301–303.
- Smolik, Marijan. 2011. *Odmev verskih resnic in kontroverz v slovenski cerkveni pesmi od začetkov do konca 18. stoletja*. Matija Ogrin (ur.). 2., pregl. izd., 1. e-izd.. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU. Dostopno na: <http://ezb.ijs.si/fedora/get/ezmono:ovr/VIEW>
- SNP 3. 1904–1907. *Slovenske narodne pesmi: 3. zvezek*. Karel Štrelkelj (ur.). Ljubljana: Slovenska matica.
- Stanič, Valentin. 1826. *Molitve in premishlovanja per objiskovanju shtirih k' sadoblenju odpustika svetiga-léta odlozhenih zerkva: katerim je spredpostavljen kratki nauk od svetiga léta 1826: s' perstav'kam 41 zerkvenih ino drugih pesm sa kmete ino mlade ljudi*. Gorica.
- Starec, Roberto. 1992. Laude e canti paraliturgici nella tradizione veneta. V: Giampaolo Mele in Pietro Sassu (ur.), *Primo Convegno di Studi. Liturgia e Paraliturgia nella Tradizione Orale*. Centro di Cultura Popolare U.N.L.A. Santu Lussurgiu. Cagliari: Editrice Universitas, 115–135.
- Stržinar, Ahacij. 1729. *Catholish kershanskiga vuka peissime: katére se per kershanskimo vuko, Boshyh potyh, per svétimu missiónu; inu slasti per svétimo Francisko Xaverio na Strashe Górniga Gradu fare nuznu poyo. Kir ie vsaki dan sa vsakiga romária popólnoma odpustik enkrat v' letu: pogmérane inu na svitlóbo dane*. Nemshki Gradz: Widmanstadianskih Erbizhah.
- Suppan, Wolfgang. 1975. Hymnologie und Volksliedforschung. V: Rolf W. Brednich, Lutz Röhrich in Wolfgang Suppan (ur.), *Handbuch des Volksliedes: Band II: Historisches und Systematisches – Interethnische Beziehungen-Musikethnologie*. München: Wilhelm Fink Verlag, 517–525.
- Šivic, Urša. 2002. Muzikološki vidik preobražanja umetne pesmi druge polovice 19. stoletja v ponarodelo. *Muzikološki zbornik* 38: 125–130.
- Šivic, Urša. 2008. *Po jezeru bliz Triglava: Ponarodevanje umetnih pesmi iz druge polovice 19. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

- Šivic, Urša. 2014. Gramofonske plošče z 78 obrati na minuto – izraz ponarodelosti ali vzrok zanjo? *Traditiones* 43 (2): 155–175. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2014430208>
- Traditiones. 2014. Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU (1934–2014) / Institute of Ethnomusicology ZRC SAZU (1934–2014). *Traditiones* 43 (2). <https://ojs.zrc-sazu.si/traditiones/issue/view/GNI/showToc>
- Trinko, Ivan. 1951. *Naše molitve: Molitvenik za Beneške Slovence*. Gorica: [I. Trinko].
- Vidmar, Luka. 2017. Odmevi božjih poti, češčenj in podob svetnikov na Gorenjskem v Paglovčevi pesmarici *Cantilena variae*. V: Aleksander Bjelčevič, Matija Ogrin in Urška Perenič (ur.), *Rokopisi slovenskega slovstva od srednjega veka do moderne*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Obdobja; 36), 23–31.
- Volkmer, Leopold. 1783. *Pesme k - tem opravili te svete meshe: s - toj pesmjo pred predgoj, is nemshkega na slovensko prestavlene sa fare Optuiske debantie*. Gradec: Franz Anton Royer.
- Voragine, Jacobus de. 1995. *The Golden Legend: Readings on the Saints: Volume I and II*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Vrhovnik, Ivan. 1934. Slovenščina v ljubljanskih cerkvah. *Kronika slovenskih mest* 1 (1): 35–42.

MANUSCRIPT SONGBOOKS: BETWEEN RELIGIOUS AND FOLK

This article analyses manuscript songbooks containing church songs and religious folk songs as an important source for folklore research by focusing on the complexity of the reasons why this interplay between written and oral material, institutional and non-institutional content, and folk, popular, and art has not yet been the subject of in-depth research. It also discusses problems of genre demarcation between church songs and religious folk songs—two genres that have been overlapping and crossing institutional boundaries for centuries. More than on their content and structural aspects, the distinction between church songs and folk songs is based on contextual factors, especially in their various settings and acceptance into codified forms of Catholic liturgy. This fluidity of genres has caused uncertainty about whose domain covers research on such manuscript songbooks.

Moreover, the repertoire of the songbooks depicts the aesthetics of the time when the songbook was written and the transition of formal and structural features from folk to art musical practices and vice versa. The analysis of the chronology of variants written in various songbooks traces the original sources of certain songs (including in foreign, especially Latin and German, songs) and it reveals significant changes in the repertoire not only of the church songs, but also of the entire corpus of folk (religious) songs, especially in the late eighteenth century and in the nineteenth century.

The article presents various examples of transgression between oral and written, and also various aspects of traditional chains of transcriptions of manuscript texts. The transcriptions from older manuscripts, printed songbooks, and leaflets testify which songs were most popular and performed most often. Although songbooks containing church songs and religious folk songs

primarily originated from institutional places within the Church, they became part of the non-institutional segments of social life. Organists and other authors did not transcribe songs out of purely religious reasons, but mostly for practical and aesthetic reasons. Although manuscript songbooks as a mix of sociocultural relations contradict simplified views of folklore and folk music, because they are a compromise between traditional and learned, and between oral culture and written tradition, they are an important source that sheds light on the multilayered and changing structure of folk music.

Dr. Marjeta Pisk, znanstvena sodelavka
ZRC SAZU, Glasbenonarodopisni inštitut
Novi trg 2, 1000 Ljubljana, marjeta.pisk@zrc-sazu.si